

Nr 180.

Av herr **Lindhagen**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder för jordfrågans lösning.

Vid 1912 års riksdag ifrågasatte undertecknad, att jordfrågan såsom sådan borde komma till sin rätt i statsmakternas omtanke och arbete. Det framhölls, att frågans aktuella problem numera framförts till övervägande så allmänt, att det knappast finnes någon detalj, som icke gjort sig påmint på det ena eller andra sättet. Under sådana förhållanden borde tiden vara inne att söka knyta ihop de många lösa trådarna. Ansatserna att lösa frågan voro splittrade och otillräckliga. En ledande tanke och ordnande hand krävdes vid det statsingripande, som nu på allvar måste börja.

Motionen föll emellertid redan i andra kammaren. År 1914 upprepades yrkandet med enahanda utgång. Ämnet hör dock till dessa oundvikliga saker, som måste återkomma. Folkets oavvisliga behov kräver det. Jag är följaktligen pliktig att återupptaga saken och tillåter mig för ändamålet anföra följande.

Uppvaknandet i jordfrågan.

Jordfrågan var i äldre tider en huvudsak för den samhällseliga omtanken och statsmaktens ingripande. Mot slutet av 1700-talet och särskilt från början av 1800-talet började emellertid andra strömningar göra sig gällande.

En av orsakerna därtill var den så kallade ekonomiska liberalismens genombrott i det allmänna åskådningssättet. Det enskilda intressets och initiativets betydelse utgjorde denna läras grundval och

Bihang till riksdagens protokoll 1915. 4 saml. 83 häft. (Nr 180.)

därur framgingo kraven på frihandel och näringsfrihet i allmänhet. Därmed följde den uppfattningen, att även omtanken om jordens utnyttjande borde väsentligen överflyttas från statsmakten till den enskilda företagsamheten. Denna mening drog ut konsekvensen ända därhän, att jordbesittning i allmän ägo ansågs för ett ekonomiskt system och att därför statens under århundraden sparade domäner borde överföras till enskild besittning.

Att denna till synes nya lära lyckades i jordfrågan åstadkomma ett så mäktigt ingripande för sina krav förverkligande berodde naturligtvis därpå, att den i viktiga avseenden var riktig och i andra framstod vid tiden för sitt genombrott för mången såsom en nödvändighet. Den individuella kraftens inflytande på människornas och deras samhällens öden är en ofrånkomlig realitet, som ej kan kullkastas i några tider. De enskildes självbevarelsedrifter och egna fördelar ha alltid utgjort en eggelse, då ej även denna möjlighet varit undertryckt. Ämbetsmännen åter såsom representanter för det allmänna hade icke ådagalagt samma livaktighet i handhavandet av det allmännas angelägenheter. Man kunde visserligen principiellt från dem i stället vänta utslag av oegennyttia, som är en ännu större kraft till kultur, i den mån även den blir levande och verklig. Men i tillämpningen, såsom mänskligt sett ännu är ganska förklarligt, varsnades icke några sådana yttringar av denna makt till det goda, som kunde tillräckligt uppväga ligkiltigheten i följd av frånvaron på enskilt personligt intresse.

Härtill kom för det andra en annan betydelsefull tidsföreteelse, nämligen industrialismen. Dess inbrott och utveckling har väsentligt bidragit till, att jordfrågan blivit under långa tider undanskymd. Uppmärksamheten har nämligen därunder ägnats företrädesvis arbetet och det rörliga kapitalet, vilket senare på ett mera i ögonen fallande sätt framstått såsom industriens hjälpmedel. Man har förbisett, att jorden är den huvudsakliga kapitalfaktorn, att allt rörligt kapital i själva verket är en produkt av arbete och jordvärden och att fördelningen även av det rörliga kapitalet i väsentlig mån gestaltar sig efter besittningen av jorden och dess rikedomar.

Slutligen påskyndades och vidgades helt naturligt händelsernas ovannämnda förlopp genom det enskilda intressets ingripande, som sålunda blev en tredje medverkande orsak till vad som inträffade. De nya åsikterna om utskiftande av allmän jordegendom kunde ej annat än obetingat tilltala bönder och industrimän och vann sålunda många övertygade anhängare särskilt bland dessas målsmän i riksdagen och administration.

Sedan denna statskonst en tid fått verka, började emellertid av samhällets självbevarelsedrift göra sig gällande ett omisstkännligt färande efter mark under fötterna. Jordfrågan kom åter i sikte under de nya erfarenheterna. Redan det, att jordspörsmålen under alla tider utgöra grunden för det ekonomiska tillståndet, måste föranleda, att ett försummande av desamma snart skulle giva sig tillkänna. Den stora emigrationen, som begynte med 1860-talet, väckte isynnerhet ett behov hos alla vederbörande att se sig ikring och söka efter botemedel, och jordfrågan kunde då ej undgå att framträda mäktigt i förnimmelserna. Angelägenheten att bereda den jordbrukande lantbefolkningens övertaliga söner och döttrar tillfällen till nya och bestående bosättningar även inom det egna hemlandet blev till en början ännu uppenbarare än förut.

Denna insikt kunde ej undgå att anknyta sig till den andra stora erfarenheten nämligen verkningarna av den industriella utvecklingen. Det är givet att industrien är något, som vi måste icke blott räkna med utan även vårda och befrämja såsom en enastående kraft till framåtskridande och kultur. Genom den beredas oanade möjligheter att tillfredsställa nya behov och skapa nya värden samt därigenom även vidga arbetets fruktbarhet och arbetstillfällena.

Såsom alla tidsströmningar har industrien emellertid ostridigt även sina skuggsidor. Den kom i mycket oförberett särskilt över jordbruket, som haft stora vanskligheter att anpassa sig efter de nya förhållandena. På samma gång industrien genom sina nya arbetstillfällen motverkade emigrationen bidrog den samtidigt av andra anledningar till att öka svårigheterna för jordbruket och för nya bosättningar mångenstädes. Den hade sålunda en stor andel i den företeelse, som kallas landsbygdens avfolkning. En alldeles särskild betänksamhet uppkallades redan tidigt av de industriella jordförvärven framför allt i de norra provinserna, vilka av den anledningen redan tidigt blevo utgångspunkten för det nya uppvaknandet i jordfrågan.

Vidare har industrialismen i sin nuvarande organisation vid utnyttjandet av naturtillgångarna icke alltid åtföljts av ett omtänksamt bruk av dem för alla tider, utan ofta lett till en förödande rovdrift för tillfället. Den har också en annan ännu svårare brist, då den i vissa väsentliga avseenden åsidosätter människorna såsom individer, trots de å andra sidan vidgade arbetstillfällena. Läran om individernas ekonomiska frihet, byggd på varje människas egen företagsamhet, har icke uppfyllt förväntningarna. Dess grundvalar, näringsfriheten och frihandeln, ha icke kunnat upprätthållas. Själva systemet har i sin yttersta

tillämpning visat sig leda till upphävande allt mer av den allmänna näringsfriheten genom bolags-, trust- och kartellbildningarna inom varje land och för hela världen samt genom tullskrankor mellan de olika länderna. Individernas fysiska hälsa har också i viktiga avseenden åsidosatts genom fabriksdriften och dess anspråk på en allt större arbetarestam. Slutligen har industrialismens inverkan på individernas andliga hälsa ingalunda varit den bästa. Dess tendenser i förenämnda avseenden, dess mekanisering av förhållandena och dess förvandling av människorna till arbetsmaskiner kan icke undgå att, trots det rörliga livets uppryckande inverkan på alla gynnade, däremot på stora befolkning-lager, däribland icke minst den jordbrukande befolkningen på industriens egna domäner, verka nedbrytande genom åsidosättandet ofta av deras personliga frihet och därmed också av deras karaktärsdaning.

Av alla dessa föranledanden har ett uppvaknande även i jordfrågan ägt rum på de senaste årtiondena. Visserligen utmärker sig den nya företeelsen såsom alla nybörjare för tillfälliga och splittrade uppslag, försök och ingripanden på skilda håll och kanter. Men det ligger i dylika vaknande krafters natur, att de trots hinder och hindrare slå sig igenom till allt större klarhet, enhet och obetvinglighet i uppnåendet av de förnuftiga mål, mot vilka de blivit inriktade.

Jordfrågans mångfald.

*Agrarpoliti-
ken och den
sociala jord-
frågan.*

Spörsmålen i jordfrågan äro mångahanda och kunna grupperas på flera sätt. Enligt en indelningsgrund kan man urskilja *en jordbruksfråga (agrarpolitiken)* jämte den sidoordnade frågan om bostadsanskaffningen och *jordfrågan i egentlig mening (den sociala jordfrågan)*. Den förra saken rör jordbrukets och bosättningsarnes främjande genom upp-lysning, understöd, lämplig jordstyckning, sammanslutning med mera. Huvuduppgiften är här att stärka individernas egen kraft och förmåga att reda sig själva, vilket är det viktigaste. Den andra angelägenheten avser den lämpliga och rättvisaste jordfördelningen med dess många biämnena. Den väsentliga uppgiften är här att genom lagstiftningens ingripande röja och jämna de ofarbara huvudvägarna mot detta mål samt därvid särskilt medla och skilja mellan förment stridiga intressen. Båda uppgifterna gå dock även formellt sett upp i varandra mångenstädes på gränsområdena. Sakligt sammansmälta de till en odelbar enhet, i det att strävandena på båda områdena betinga varandra.

För att orientera sig i detta ämne skulle en överblick över det stora materialet av initiativ jämte de resultat, som framgått därur, vara särdeles vägledande. Detta material föreligger i initiativ från riksdag, regering och ämbetsverk, i en myckenhet framställningar inom riksdagen, vilka ej föranlett någon riksdagsskrivelse, i petitioner från korporationer och enskilda, samt i kooperativa, filantropiska eller spekulativa enskilda företag. Det bleve dock för vidlyftigt att här närmare ingå på alla detaljerna. En översikt lämnas därför allenast över jordfrågan i inskränkt bemärkelse med gränsområden.

En god översikt över utvecklingens förnämsta milstolpar vinnes genom att framhålla de vägar, på vilka regeringsmakten under de senaste tiderna ansett sig på detta område böra gå till handling genom tillsättande av särskilda beredningar. Den olika vikt regeringen fäst vid ett ämne på grund av dess egen natur eller dagspolitiska innebörd avspeglas härvid i viss mån även i antalet ledamöter, som utsetts. På senare tider har dock enligt ett nytt experiment någon gång allenast en person valts för att vinna en enhetligare förberedande behandling, men har i detta fall ämnet merendels haft den aktuella betydelse, att skyndsamt ansetts vara av nöden. Understundom utser regeringen själv sekreterare inom eller till och med utom beredningen, vilket ock är ett kännemärke på ämnets betydelse enligt regeringens uppfattning. Vanligen utses en av beredningens ledamöter till ordförande men någon gång underlåtes detta.

På sista tiderna har även en viktigare beredning allt oftare ej utsetts såsom självständigt arbetande kommitté, utan har det uppdragits åt vederbörande departementschef att tillkalla ett visst antal personer att såsom sakkunnige biträda därstädes med frågans behandling, och utses därvid ordföranden vanligen av departementschefen. Detta förfaringssätt är tydligen en förelöpare till den ifrågasatta departementalreformen, enligt vilken hos departementschefen skall koncentreras möjlighet till en enhetligare och kraftigare ledning enligt regeringens avsikter. Emellertid ha dylika sakkunnige vanligen fått arbeta efter sin övertygelse med åtnjutande av samma självständighet som kommittéerna, ehuruval här undantag också givits.

De viktigaste bland ovan nämnda beredningar äro:

1:o. *Norrländska skogskommittén* (7 ledamöter), tillsatt på föredragning av civilministern den 18 juni 1868, med uppdrag att efter inhämtad noggrann kännedom om de norrländska skogsförhållandena i allmänhet samt om dem, vilka anginge kronans ävensom övriga under

*Kommittéer,
tillsatta av
regeringen.*

allmän vård och uppsikt i de norra provinserna varande skogar i synnerhet och efter nogsamt övervägande av alla de omständigheter, rätts- och lokalförhållanden m. m., som på skogshushållningen och därav beroende industriell verksamhet i dessa provinser kunna hava inflytande, avgiva ej mindre utlåtande över omförmälda och därmed i omedelbart sammanhang stående frågor, än ock förslag såväl till lämpliga lagbestämmelser som till behöfliga författningsstadganden för åstadkommande av en förbättrad och efter tidsförhållandena samt på vetenskapliga grunder ordnad skogshushållning i de norrländska provinserna, huvudsakligast beträffande de under allmän vård stående, men ock i lämpliga fall vidkommande de enskildas därvarande skogar; varförutom särskilt utlåtande borde meddelas, på vad sätt kronan kunde beredas all den inkomst, som av dess ifrågavarande skogar skäligen kunde förväntas. Betänkande avgavs den 21 december 1870 och innehöll åtskilliga märkliga uttalanden även i den s. k. norrlandsfrågan.

2:o. *Kommitterade för frågan om förvaltningen av statsdomänerna och nybyggesväsendet i Norrland*, tillsatt på föredragning av finansministern den 5 november 1875, för att med ledning av de upplysningar, som kunde inhämtas såväl om Sveriges egna förhållanden som om andra länders erfarenhet, avgiva utlåtande förutom beträffande utarrendering av egendomar för statsverkets räkning och dessas förvaltning tillika på vilka villkor därefter kunde till de enskilde upplåtas för odling tjänlig kronan tillhörig mark i de norrländska länen. Betänkande avgavs den 19 maj 1876.

3:o. *Jordbrukslägenhetskommittén* (7 ledamöter), tillsatt på föredragning av finansministern den 25 september 1891, med uppdrag att låta utreda, huruvida icke genom statsmakternas försorg tillfälle kunde beredas obemedlade och mindre bemedlade att på lämpliga villkor bilda egna jordbruk huvudsakligen å de inom landet ännu befintliga stora odlingsbara utmarkerna, varvid kommittén hade att taga i övervägande ej mindre i vilken mån och under vilka villkor upplåtelse av jord från kronans egendomar för befordran av det angivna syftmålet kunde äga rum, än även huruvida det kunde genom ändringar i gällande lagstiftning eller på annat sätt befrämjas. Två betänkanden avgåvos, ett den 5 mars 1892 och ett den 23 november 1892.

4:o. *Utredning genom statistiska centralbyrån rörande omfattningen av bolags jordförvärv inom Norrland och Dalarne enligt uppdrag år 1894*. Den 26 februari 1898 avlämnades den begärda utredningen.

5:o. *Skogskommittén* (7 ledamöter), tillsatt den 6 oktober 1896 med uppdrag att utreda vilka åtgärder lämpligen kunde vidtagas för

vinnande av en tillfredsställande vård av de enskilda skogarna och att uppgöra de förslag, vartill denna utredning med hänsyn till de inom olika landsdelar rådande förhållanden gäve anledning. Betänkande avgavs den 9 september 1899.

6:o. *Egnahemskommittén* (6 ledamöter), tillsatt på föredragning av finansministern den 10 juli 1899, med uppdrag att verkställa utredning, huruvida och i vilket avseende ytterligare åtgärder kunde vidtagas för beredande av tillfälle för mindre bemedlade arbetare att på landsbygden förvärva sig egna hem. Betänkande avgavs den 22 juni 1901.

7:o. *Vattenfallskommittén* (7 ledamöter), tillsatt på föredragning av civilministern den 9 juni 1899, med uppdrag att verkställa utredning beträffande mera betydande vattenfall i landet, vilka helt och hållet eller delvis kunde anses vara i statens ägo, som ock om och vilka åtgärder borde från statens sida vidtagas för att dessa naturtillgångar måtte komma landet i dess helhet till godo. Slutbetänkande avgavs den 17 mars 1903.

8:o. *Norrlandskommittén* (11 ledamöter och en sekreterare), tillsatt på föredragning av jordbruksministern efter gemensam beredning med justitieministern den 7 juni 1901, med uppdrag att verkställa utredning, huruledes genom lagstiftnings- eller andra särskilda åtgärder den självägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarne kunde vidmakthållas och stärkas och jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar främjas. Slutbetänkande avgavs den 27 oktober 1904.

9:o. *Skogsaccissakkunnige* (6 sakkunniga), enligt bemyndigande under år 1905 tillsatt inom finansdepartementet, med uppdrag att verkställa utredning rörande förändrade bestämmelser angående beskattning av skog. Betänkande avgavs den 15 juli 1907.

10:o. *Vattenrättskommittén* (5 ledamöter), tillsatt på föredragning av justitieministern den 13 januari 1906, med uppdrag att utarbeta förslag till ny lagstiftning angående jordägares rätt över vattnet å hans grund och till de förändrade bestämmelser i andra delar av lagstiftningen, som här av behov påkallades, samt

Dikningslagskommittén (6 till 8 ledamöter), tillsatt samma dag, med uppdrag att utarbeta förslag till ny lagstiftning angående jords torrläggning och därmed sammanhängande ämnen, vilket uppdrag längre fram utvidgades att jämväl avgiva förslag rörande förebyggande av de olägenheter, som industriella verk ofta förorsakade kringliggande bygd genom förorenande av dels vatten och dels luften m. m.

Båda kommittéerna (10 ledamöter) avgåvo samfällt betänkande den 17 december 1910.

11:o. *Skifteslagstiftningskommittén* (5 ledamöter), tillsatt den 5 oktober 1906 på föredragning av justitieministern efter gemensam beredning med jordbruksministern, med uppdrag att företaga en fullständig revision av skiftesstadgan och därmed sammanhörande författningar m. m. Betänkande avgavs den 28 juli 1911.

12:o. *Norrländska skogsvårdskommittén* (6 ledamöter), tillsatt på föredragning av jordbruksministern den 5 juli 1907, med uppdrag att verkställa utredning angående de åtgärder, som kunde böra vidtagas för att åstadkomma en rätt vård av kronans och de under skogsstatens tillsyn ställda skogarna i Norrland och Dalarne. Betänkande avgavs den 16 mars 1912.

13:o. *Expropriationslagstiftningskommittén* (6 ledamöter), tillsatt på föredragning av justitieministern den 20 mars 1908, med uppdrag att verkställa revision av expropriationslagstiftningen m. m. Betänkande avgavs den 15 mars 1910.

14:o. *Torpkommissionen* (3 sakkunnige), enligt bemyndigande den 22 januari 1909 tillsatt inom jordbruksdepartementet, för utredning av frågan om orsakerna till den tillbakagång av torpareklassen, som under senare tid ägt rum i vårt land, samt om och i vad mån berörda företeelser kunde vara av beskaffenhet att föranleda särskilda åtgärder från statens sida. Betänkande avgavs den 6 maj 1911.

15:o. *Kommitterade för jordvärdestegringskatt* (9 sakkunnige), enligt bemyndigande den 29 januari 1909 tillsatta inom finansdepartementet, för att uppgöra förslag till allmänna grunder för en kommunal jordvärdestegringskatt. Betänkande avgavs den 7 augusti 1909. En ny kommitté av 4 sakkunnige tillsattes enligt bemyndigande den 20 oktober 1910 för granskning av förslaget och avgav betänkande den 29 mars 1912.

16:o. *Kommitterade för utredning av det mindre jordbrukets kreditförhållanden* (3 sakkunnige), tillsatta enligt bemyndigande den 28 oktober 1910 inom jordbruksdepartementet, för att biträda med närmare utredning angående ordnandet genom föreningar av kreditförhållandena vid det mindre jordbruket. Betänkande avgavs den 9 januari 1911. Två nya beredningar genom tillkallade sakkunnige ha sedan ytterligare behandlat frågan. (Förslag har ock avgivits av lantbruksstyrelsen år 1909.)

17:o. *Egnahemsakkunnige* (5 sakkunnige), enligt bemyndigande den 20 januari 1911 tillsatta inom jordbruksdepartementet, med uppdrag att utarbeta förslag dels till de förändringar i gällande bestämmelser för statens egnahemslånerörelse, som på grund av vunnen erfarenhet kunde finnas önskvärda, dels ock till de ytterligare åtgärder, som från statens

sida kunde vidtagas för att underlätta och befordra egnahemsbildningen. Slutbetänkande avgavs den 24 oktober 1914.

18:o. *Skogssakkunnige* för södra och mellersta Sverige (5 sakkunnige), enligt bemyndigande den 16 juni 1911 tillsatta inom jordbruksdepartementet, med uppdrag att verkställa utredning för åstadkommande av en rätt förvaltning och skötsel av kronans och andra allmänna skogar i mellersta och södra delen av riket. Betänkande är ännu ej avgivet.

19:o. *Skogslagstiftningskommittén* (4 ledamöter, därav en sekreterare), tillsatt den 11 juni 1911 på föredragning av jordbruksministern efter gemensam beredning med justitieministern, med uppdrag att verkställa utredning om dels rätt för skogsvårdsstyrelserna att förvärva skogsmark till bildande av allmänningar för vederbörande landstingsområden och för sådant ändamål använda influtna skogsvårdsavgifter, dels bestämmelser för att bereda delägare i häradsallmänning möjlighet att få med allmänningen införliva mark, som blivit för sådant ändamål förvärvad, eller bilda nya allmänningar, ävensom huruvida kronans rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänning kunde upphöra, dels lagbestämmelser, som kunde finnas erforderliga och lämpliga för att bereda kommuner, korporationer, byalag samt stiftelser och fonder, som avse allmänt ändamål, möjlighet att genom inköp av skogsmark eller annorledes bilda, bibehålla och utvidga gemensamhetsskogar, dels lagbestämmelser till förekommande, att fideikommisssegendoms skogar utsattes för sådan behandling, att därigenom äventyrades skogskapitalets fortfarande avkastningsförmåga, dels omarbetning av lagstiftningen rörande nyttjandet av oskift skog, dels ock åtskilliga framställningar från skogsvårdsstyrelsemötet 1908 rörande ändring och tillägg i samma lag i ändamål att förekomma uppenbar skövling av ungskog, ävensom angående övriga med de nu omnämnda sammanhängande skogslagstiftningsfrågor med åliggande för kommittén att, därest de överlämnade framställningarna skulle finnas till någon del vara av uteslutande skogsteknisk innebörd, om förhållandet göra anmälan. Betänkande är ännu ej avgivet.

20:o. *Elektriska kraftkommittén* (6 ledamöter), tillsatt på föredragning av civilministern den 22 juli 1911, dels för utarbetande av förslag till tryggande av avnämares rätt till kontraktsenligt åtnjutande av elektrisk kraft, dels ock för att verkställa utredning, huruvida och på vad sätt priset på elektrisk ström, som distribueras till allmänheten, må kunna av offentlig myndighet regleras. Detta uppdrag har senare den 19 oktober 1911 vidgats till att även verkställa utredning, huruvida och

i vilken omfattning samt under vilka villkor en koncessionslagstiftning, utöver vad för närvarande gäller och av kommitténs tidigare uppdrag tilläventyrs föranledes, bör införas med avseende å kraftkällor, kraftstationer eller kraftledningar, avsedda för distribution till allmänheten av elektrisk energi.

21:o. *Sakkunnige för flottningslagstiftningen* (5 sakkunnige), enligt bemyndigande den 10 november 1911 tillsatt inom justitiedepartementet efter gemensam beredning med chefen för jordbruksdepartementet, för att biträda med utarbetande av förslag till ny lagstiftning om flottnings och till de förändrade bestämmelser i andra delar av lagstiftningen, som härav påkallas. Betänkande är ännu ej avgivet.

22:o. *Jordundersökningen* (först 2 nu 3 sakkunnige), enligt bemyndigande den 30 december 1911 tillsatt inom justitiedepartementet, med uppdrag att skyndsamt åstadkomma en undersökning ej mindre rörande omfattningen av bolags jordförvärv i mellersta och södra delarna av riket än även i vad mån berörda jordförvärv i olika avseenden kunde anses verka avsevärt till men för jordbrukets utveckling och ortsbefolkningens berättigade intressen, i vilken undersökning lämpligen borde inbegripas enskilda personers större jordinnehav i nämnda delar av riket, i den mån sådant innehav kunde anses ägnat att medföra verkningar av nyss angiven art. Ett första betänkande avgavs den 10 mars 1912.

23:o. *Undersökningen av den norrländska förbudslagstiftningens verkningar* (1 sakkunnig), enligt bemyndigande den 30 december 1911 tillsatt inom justitiedepartementet, med uppdrag att verkställa en utredning rörande verkningarna i olika avseenden av lagen den 4 maj 1906 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom, vilket uppdrag sedermera utsträckts att omfatta även en undersökning om verkningarna av den särskilda lagstiftning för Norrland om ägostyckning och jordavsöndring, som tagit sig uttryck i lagarna om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning den 16 juni 1905 och den 25 juni 1909 samt i lagen den 31 augusti 1907 angående ändring i 20 § 1 mom. och 22 § av lagen om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring den 27 juni 1896. Betänkande avgavs den 16 juni 1913.

24:o. *Bostadssakkunnige* (5 sakkunnige och en sekreterare), enligt bemyndigande den 22 januari 1912 tillsatt inom civildepartementet, med uppdrag att enligt de närmare anvisningar, som civilministern kunde komma att meddela, verkställa utredning och avgiva förslag till åtgärder med avseende å de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden i

det huvudsakliga syfte som i motiveringen närmare angavs. Där omnämndes såsom blivande föremål för utredningen: införandet av bostadsinspektion; uppdrag åt någon stats- eller kommunal institution att tillhandagå med råd och stöd i bostadshygieniska, byggnadstekniska och byggnadsekonomiska frågor; billigare byggnadskostnader genom byggnadstekniska åtgärder för olika typer av boningshus, genom lindringar i övrigt med avseende å bebyggandet, genom lämpliga upplåtelseformer av mark och genom åtgärder för viss byggnadsmarks undandragande från spekulation m. m.; ordnad bostadsförmedling; tillgång på kapital, som söker placering för ifrågavarande byggnadsverksamhet eller genom lämpliga åtgärder kan ledas in i sådan placering; beredande av billiga lånemedel; frågan om kommunal byggnadsverksamhet; stödandet av föreningsväsendet på området. — Undersökning skulle ock ske om nu rådande bostadsförhållanden, men borde dock ej givas större omfattning än som för vinnande av en allmän uppfattning av förhållandena på detta område i olika trakter av landet vore nödig. Insamlandet och bearbetandet av detta för de sakkunniges arbete nödiga statistiska undersökningsmaterial skulle enligt Kungl. Maj:ts beslut anförtros åt kommerskollegium, som efter förslag av de sakkunnige och i samråd med dem hade att fastställa planen för undersökningarna.

25:o. *Kronolägenhetskommissionen* (4 sakkunnige), enligt bemyndigande den 10 juli 1912 tillsatt inom jordbruksdepartementet, med uppdrag att utreda, dels huru lämpliga bestämmelser må kunna åstadkommas i syfte att, där staten med äganderätt upplåter jord för bildande av egna hem, ändamålet med upplåtelseorna måtte tryggas, så att den upplåtna jorden ej må sedermera kunna övergå till helt annan användning, och dels huruvida, för främjande av egnahemsrörelsens utveckling i vårt land, upplåtelse av områden från de under förvaltning av domänstyrelsen ställda och för statsverkets räkning utarrenderade jordbruksdomäner med undantag av kronoparker och överloppsmarker i de sex nordligaste länen må kunna ske, förutom med äganderätt, jämväl med tryggad besittningsrätt samt att, därest utredningen därtill föranleder, uppgöra förslag till de grunder och författningar, som finnas för ändamålet erforderliga. Härvid borde komma under allsidig prövning de olika former av tryggad besittningsrätt, som i vårt land och främmande länder kommit till användning vid upplåtelse av jord och de med dessa former förenade fördelar och olägenheter. I anslutning till förenämnda frågor borde jämväl tagas under övervägande, vilka åtgärder, som böra vidtagas för att bereda den på kronans ovan nämnda domäner sittande klassen av torpare och lägenhetsinnehavare en

mera tryggad ställning än nu i allmänhet är fallet. Betänkande har ännu ej avgivits.

26:o. *Åbokommittén* (3 ledamöter), tillsatt den 29 augusti 1913 på föredragning av finansministern, med uppdrag att dels verkställa utredning rörande antalet och beskaffenheten av de å så kallade rekognitionsskogshemman samt huru å under bruk skatteköpta hemman befintliga lägenheter må kunna tryggas i besittningsrätten till densamma, dels ock, därest undersökningen skulle giva vid handen, att beträffande lägenhetsinnehavare, som frånvunnits sin besittningsrätt, billighetsskäl i särskilda fall syntes böra föranleda ytterligare åtgärder från statens sida, därom hos Kungl. Maj:t göra anmälan. Betänkande är ännu ej avgivet.

27:o. *Malmkommissionen* (5 ledamöter), tillsatt den 24 oktober 1913 på föredragning av finansministern, med uppdrag att verkställa en allsidig utredning angående det lämpligaste sättet för nyttiggörande av statens norrländska malmfyndigheter. Betänkande är ännu ej avgivet.

28:o. *Fideikommissakkunnig* (1 sakkunnig), enligt bemyndigande den 9 oktober 1914 tillsatt inom justitiedepartementet, för att biträda vid behandling av frågan om ändring i gällande bestämmelser om fideikommiss.

29:o. *Sakkunnige för förvaltningen av vissa kronans vattenfall* (4 sakkunnige), enligt bemyndigande den 8 december 1914 tillsatta inom civildepartementet, att biträda med utarbetande av förslag dels angående erforderliga ändringar av nu gällande grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall, dels ock beträffande uppläggande av en statens lånefond för finansiering av företag, vilka avse utbyggande av statens vattenfall eller tillgodogörande av enskilda tillhöriga vattenfall, då tillgodogörandet är av mera allmänt intresse.

30:o. *Sakkunnige för utarrenderingen av kronans jordbruksdomäner* (5 sakkunnige), enligt bemyndigande den 15 december 1914 tillsatta inom jordbruksdepartementet, för att biträda vid avgivande av förslag till de ändringar i gällande bestämmelser angående utarrendering av kronans jordbruksdomäner, som kunde finnas erforderliga eller lämpliga särskilt i syfte, att statens intresse i fråga om avkastningen från dessa domäner måtte bättre än hitintills tillgodoses samt angående vad med denna fråga ägde sammanhang.¹⁾

Till dessa beredningar komma undersökningar om en del speciella jordspörsmål såsom lapparnes jordfrågor, avvitrningen inom de nordliga delarna av landet, åtgärder för främjande av fisket ävensom en

¹⁾ Uppdraget synes komma i uppenbar konflikt med uppdraget under punkt 25:o ovan.

eller annan mindre utredning, verkställd inom vederbörande departement eller underlydande ämbetsverk med egna arbetskrafter.

Slutligen må antecknas den så kallade *emigrationsutredningen* (1 sakkunnig), som enligt bemyndigande den 30 januari 1907 tillsatts inom civildepartementet och den 27 december 1913 avlämnat sitt betänkande, innefattande en allmännare statistisk översikt över befolkningen och dess ekonomiska tillstånd inom landet och således även till stor del berörande jordundersökningens uppgifter.

Förestående uppräknig av de viktigaste regeringsinitiativen i jordfrågan lämnar en bild över, hur denna så småningom ånyo arbetar sig fram. Man skönjer några konturer av ämnets stora huvudavdelningar:

1) ett förnuftigt bruk i produktionens och konsumtionens intresse av landets speciella naturrikedomar, som utgöras av skogar, vattenfall, malmer och torvmossar;

2) omsorgerna att bereda landets innevånare jord för jordbruk och bostäder samt trygghet i besittningen av densamma och i åtnjutande av det på jorden nedlagda arbetets frukter;

3) angelägenheten att leda det samlade kapitalet fram mot dessa uppgifter samt bereda landets innevånare en kredit, som stöder dem och icke såsom ofta är fallet snarare stjälper dem.

Vad ovan kallas den sociala jordfrågan har sin tyngdpunkt i dessa tre huvudavdelningar, vilka dock som sagt även röra agrarpolitiken och bostadsanskaffningen. Därtill kommer emellertid

4) vikten av upplysning och självansvar, som på detta liksom andra områden är kulturens främsta medel och mål, och för vilka uppgifter lagstiftningsåtgärderna äro ämnade att något jämna och trygga vägarna.

Den givna bilden av regeringsinitiativen ådagalägger emellertid å andra sidan att statsmakterna här ännu befinna sig på ett tämligen planlöst och famlande stadium. Uppdrag äro till och med alldeles åtskilda, som uppenbarligen nära ingripa i varandra, och måste räkna med grundsatser, som borde vara enhetliga. Förtroendemännen, personligen ofta av skilda läggningar, gå sina vägar var för sig utan att ens sammanträffa. Överblicken och sammanhanget kommer till korta, metoderna bli växlande eller otillräckliga och de slutliga lösningarna framskjutas eller förfelas alldeles. Redan från början äro frågorna splittrade även på olika departement samt uppdragas än åt kommittéer och än åt så kallade sakkunnige.

Kännedomen om de framgångna resultaten gör icke heller bilden fullkomligare. Vanligen grunda sig dessa utredningar på framställningar från riksdagen eller beslut av andra kammaren. När de sedan komma

tillbaka, utformade i förslag till positiva åtgärder, har innehållet smultit ihop merendels under sin väg genom svårigheterna. Sedan beskäres det ytterligare genom sammanjämkningarna i riksdagen, därest ej såsom ofta inträffar frågan alldeles förfaller.

Överskådas ämnet och begrundas sambandet mellan detaljerna, får man ett starkt intryck av vad som brister i de visserligen ofta uppriktiga försöken. Svårigheterna ligga som bekant såväl i själva ämnets undanskymmande för en tid som i de stridiga intressena och synpunkterna. Man möter motsatsförhållandena mellan bekymret för dagen och omtanken för framtiden, mellan produktionens och konsumtionens intressen samt spekulationens önsknings, mellan kravet på jord och trygghet i besittningen för alla, som behöva det, och den godtyckliga hjälpen endast åt några på vissa trakter eller på vissa egendomar, mellan omsorgerna om människorna personligen och teknisk omtanke om deras hjälpmedel samt över huvud taget mellan de så kallade lösningarna och palliativen.

Partiprogrammen i jordfrågan.

Av intresse kan här även vara en sammanställning av det skiftande innehållet i de politiska partiernas senaste program i jordfrågan.

a) *Högerns jordprogram* enligt andra kammarens moderata partiets förtroenderåds i maj 1911 utgivna valupprop lyder i denna del sålunda:

•Jordbruket.

Svenska statsmakternas jordpolitik bör vila på äganderättens fasta grund och ha till mål att bevara och stärka den självständiga jordbrukareklassen samt främja åtgärder till jordbruksnäringens höjande. Bestämt motstånd bör göras mot de strävanden, vilka utgå från uppfattningen om samhällets äganderätt till jorden och som i kraft av denna förmenta rätt vilja pålägga jorden nya och tunga grundskatter.

Upplåtelse av jord från kronoegendomar i syfte att skapa nya självständiga jordbruk böra företrädesvis ske genom försäljningar mot full äganderätt, varvid — i enlighet med de i en riksdagsskrivelse från 1910 uttalade grunder — böra lämnas gynnsammast möjliga avbetalningsvillkor, så att även mindre bemedlade men duglige och skötsamme jordbruksarbetare och torpare kunna uppträda som köpare.

Sverige har naturliga betingelser för både större och mindre jordbruk och båda ha mest att vinna av inbördes samverkan. Emellertid är det från såväl samhällets egen synpunkt som också med hänsyn till jordbruksnäringens sunda utveckling synnerligen angeläget, att jorden icke samlas på få händer, liksom att å andra sidan jordens uppdelning ej drives allt för långt. Det är i statens intresse att — på de fria överenskommelsernas väg och utan kränkning av den enskildes rätt — främja en så långt möjligt gynnsam jordfördelning. Det egentliga bondejordbruket, det mindre och medelstora, bör härvid anses normerande, då det visat sig både socialt och ekonomiskt fördelaktigast. Till upprättande av mindre jordbruk än som

fullt sysselsätta innehavaren och hans familj bör statens bistånd lämnas endast under tillsyn att biförtjänster kunna med säkerhet påräknas.

Den påbörjade utredningen om åtgärder för bondeklassens bevarande för jordbruket bör med all kraft bedrivas, så att förslag i det viktiga ämnet må snarast möjligt kunna föreläggas riksdagen.

Egnahemslånerörelsen bör reformeras i syfte att så långt möjligt trygga att fördelarna med billiga lånevillkor icke stanna hos mellanhänderna utan verkligen komma de små låntagarna till godo. Vad särskilt angår statens låneverksamhet till åstadkommande av självständiga småbruk bör denna i större utsträckning inrikta sig på att underlätta friköp av jordbrukslägenheter på ofri grund och med större omsorg eftersträva att jorden kommer i verkliga jordbrukares händer.

Till höjande av jordbruksnäringen i dess helhet bör uppmärksamhet alltjämt ägnas åt förbättringar i lantbruksundervisningen, åt frågorna om bättre tillgodoseende av jordbrukets kreditbehov och förbättrade avsättningsmöjligheter för våra jordbruksprodukter. — — — — —

Skogsvården.

Statsmakterna böra verksamt främja en bättre skogsvård och skogshushållning. Bildandet av allmänningsskogar bör understödjas, liksom skogsodlingar och avdikningar i syfte att göra ofruktbara marker skogbärande. Förbättrad lagstiftning är nödig i ändamål att förekomma uppenbar skövling av ungskog. — — — — —

Statens rätt till vattenfall bör tillvaratagas, men så, att utvecklingen av landets näringsliv därigenom kraftigt befordras. Denna grundsats bör även vara vägledande för staten vid tillhandahållandet av elektrisk kraft från egna anläggningar. Särskilt må betonas angelägenheten av att tillgodose sådana behov, som röra den stora allmänheten, så t. ex. olika kommuners behov av elektrisk kraft eller de många avnämarna inom jordbruk, industri och hantverk.»

b) *Liberala partiets jordprogram* enligt frisinnade landsföreningens beslut i maj 1911 lyder i de delar, som beröra jordfrågan:

»Jordbruket, landets modernäring, kräver oavlätlig omsorg:

Jordbrukskrediten, särskilt för det mindre jordbruket, bör ordnas och jordens intensiva brukning främjas genom förenings- och andelsverksamhetens stödjande, genom tillhandahållande av billig drivkraft, genom väl ordnade avsättnings- och fraktförhållanden och genom praktisk, lätt tillgänglig jordbruksundervisning.

För bevarande och utvecklande av den svenska jordbruksbefolkningen samt för motarbetande av utvandringen och underlättande av återinvandring vill landsföreningen verka för en kraftig jord- och egnahemspolitik. Uppkomsten av småbruk å statens jordbruksdomäner befordras dels genom styckning och försäljning under full äganderätt av därtill ägnade områden, dels ock, där så lämpligen ske kan, genom upplåtelser med tryggad ärftlig besittningsrätt. Egnahemslånerörelsen befrias från byråkratiska anordningar och formaliteterna vid egnahemslåns meddelande lättas. Den av staten understödda jordförmedlingen bör alltjämt fortgå och utvecklas i riktning av större affärsmässighet och besutenhet för jordinnehavarna.

Jordbruksarbetarnas strävanden att skaffa sig egna småbruk liksom arbetarnas strävanden i allmänhet att förvärva egna hem, böra så långt möjligt underlättas.

Särskilt böra till förbättrande av torparnas och jordbruksarbetarnas ställning ökade möjligheter beredas innehavarna av torp och lägenheter på ofri grund till friköp av jorden.

Arrendelagstiftningen utvecklas så, att arrendator erhåller större trygghet och ökade möjligheter att njuta frukterna av sitt å jorden nedlagda arbete.

Förbudet för bolag att förvärva jord utsträcker till alla de landsdelar, där sådant påkallas av omsorg om den självägande jordbruksbefolkningens vidmakthållande och jordbrukets rationella drivande. Norrlandslagstiftningen bör fullständigas med, bland annat, utvidgat förbud för bolag att förvärva jord, en utveckling av lagstiftningen om arrende och vanhävd å bolagshemman samt en expropriationslagstiftning i det av Norrlandskommittén föreslagna syftet.

Åt fiskerinäringens utveckling ägnas omsorgsfull vård; fiskarebefolkningens intressen böra vinna behörigt beaktande av statsmakterna — — — —.

Skogslagstiftningen bör inriktas på att skogen så nyttjas och vårdas, att kommande generationer icke berövas den nationella rikedom, som ligger i våra skogar. För sådant ändamål kräves en bättre och intensivare vård av enskilda skogar samt ökade medel för skogsvårdsstyrelsernas verksamhet. Inköp av skogar för utläggning till kronoparker bör ske i större omfattning än hittills; stat och kommun böra tillerkännas expropriationsrätt till kalmarker. Skötseln av statens skogar måste bli intensivare och ekonomiskt fördelaktigare än hittills genom ett kraftigt arbete på höjandet av skogsmarkens produktionsförmåga och ett omsorgsfullt tillgodogörande av skogarnas avkastning. Statens skogsadministration omlägges och påkallade förenklingar häri vidtagas.

Kraften i statens vattenfall bör i största lämpliga omfattning tillvaratagas av staten själv för produktion och leverans av elektrisk ström. Där så icke kan ske, bör staten medverka till, att kraften genom enskildas åtgärd tillgodogöres näringslivet så snart som möjligt. För industriens och jordbrukets förseende med billig kraft är önskvärt, att staten beredes kontroll å priserna för leverans av elektrisk energi från bolag och enskilda tillhöriga kraftstationer. I sådant syfte bör en koncessionslagstiftning, utöver vad för närvarande äger rum, införas beträffande vattenfall och kraftstationer, avsedda för leverans av elektrisk energi. Stat och kommun böra i lämplig omfattning tillerkännas rätt till expropriation av vattenfall.

Gruvlagstiftningen bör omarbetas, så, att inmutningsrätten, såväl å kronojord som å enskild mark, ersättes med ett väsentligen på koncession byggt system, som tar behörig hänsyn till det allmännas intressen samt jordägarens och upptäckarens berättigade anspråk.

c) *Socialdemokratiska partiets jordprogram*, antaget vid 1911 års partikongress, lyder:

»Jorden och dess rikedomar böra, liksom andra väsentliga produktionsmedel, bliva hela det arbetande folkets egendom. Men då inom jordbruket smådriften för närvarande består och utvecklas vid sidan av stordriften och kapitalismen på detta område tränger fram delvis under andra former än inom industrien, måste kampen mot utsugningen föras delvis efter andra linjer. Av Sverges jordbrukande befolkning utgöra mindre jordbrukare och torpare samt lantarbetare det ojämförligt största antalet. För de små jordbrukarna är jorden icke ett medel att tillägna sig

frukterna av andras arbete, utan endast att förtjäna åt sig och de sina ett nöd-
torftigt uppehälle. De tillhöra liksom lönearbetarna de utsugna folkklasserna. En
jordpolitik, som vill gagna dessa jordens brukare, bör följaktligen syfta till att
stegra avkastningen av jorden; den bör förebygga, att jorden hemfaller till kapital-
istiskt monopol och spekulation och i stället tillförsäkra jordens brukare frukten
av deras arbete. Samhället bör tillika sörja för att lämplig jord hålles på rimliga
villkor och under betryggande former tillgänglig för alla, som vilja ägna sitt arbete
åt jorden.

I enlighet med denna tankegång fordrar partiet:

Enskilda monopol på speciella naturrikedomar, såsom större skogar, gruvor,
vattenfall och större torvmossar överföras till samhället. Koncessionssystem som
övergång till socialisering. Kronans jorrdonationer återbördas i skäligen fall åt
samhället. Viktigare flottleder övertagas av samhället.

Staten och kommunerna utvidga sin jordbesittning. Jordbruksdomänerna upp-
lätas efter förhållandena antingen till stordrift — genom utarrendering till koope-
rativ drift, eller, intill dess så kan ske, till enskilda under betryggande garantier
för arbetarna — eller till småbruk under villkor som trygga dessas bestånd och
brukarens rätt. Tomtmark upplätas med tomträtt, förköps- eller återköpsrätt.

Lant- och skogsarbetarnas föreningsrätt hävdas. Yrkesinspektionen utsträcker
till det större jord- och skogsbruket och omfattar även bostadsinspektionen. Åt
de lantarbetare och andra, som vilja bli småbrukare, eller övergå till kooperativt
jordbruk, upplätas under tryggad besittning lämplig jord, som i sista hand kan för-
värvas genom tvångsavlösning från storgods (bolagsdomäner, herrgårdar).

Torpare, bolagsarrendatorer samt lägenhetsinnehavare på annans grund fri-
göras, ytterst genom tvångsavlösning. Brukare av annans jord skyddas genom
effektiv arrendelagstiftning.

Självägande småbönder och småbrukare stödjas gent emot allt slags bolags-
och storgodsvälde.

Kooperation mellan jordbrukare och alla andra medel, genom vilka små-
bruket kan tillföras stordriftens fördelar, befordras kraftigt. Jordbruksutbildningen
främjas. Rationell skogsvård.

Kredit för jordbruks- och bostadsändamål, särskilt åt mindre bemedlade,
regleras direkt genom samhället (stat och kommun). Kooperativa kreditkassor upp-
muntras.

På uppdrag utarbetade undertecknad år 1911 en närmare utveck-
ling av förenämnda jordprogram, vilken utveckling dock ej blivit
närmare granskad och godkänd. Denna utveckling, som numera i ett
och annat kan kräva något tillägg, omformulering, lyder sålunda:

Utgångspunkter.

Jorden är jämte arbetet det materiella underlaget till den ekonomiska och
andliga kulturen.

Betydelsefullt är därför, att jorden ej lägges under död hand utan blir till-
gänglig för alla.

Betydelsefullt är vidare, att jorden som produktionsmedel kommer i samma hand som arbetet. Detta sker genom att jord besittes av en ensam jordarbetare (småbruk) eller enskilda föreningar av jordarbetare (kooperationer) eller vissa administrativa grupper av medborgare (kommuner) eller alla medborgare (staten).

Betydelsefullt är också, att de jordvärden, som skapats av samhället, tillfalla detta och att arbetets frukter tillfalla dem som arbeta.

Att jorden sålunda frigöres och blir det arbetande folkets egendom, innefattar utom annat, det grundläggande uppslaget till förekommande av landsbygdens avfolkning och en förödande folkvandring till industrien, storstäderna och främmande länder.

Samhällsdomäner.

a) *Skogsdomäner.* Statsskogarna utvidgas och kommunalskogar, särskilt sockenallmänningar, nybildas genom köp eller tvångsinlösen. I statens budget uppföres fast anslag för köp av skogsmark. Mönstergill skötsel av de allmänna skogarna bör, där så ske kan, åstadkommas. Staten förädlar i möjligaste mån själv sina skogsprodukter.

b) *Jordbruksdomäner.* Dessa utvidgas även samt upplåtas efter förhållandena antingen till stordrift — genom upplåtelse till kooperativ drift eller, intill dess så kan ske, till enskilda under betryggande garantier för arbetarna — eller till småbruk.

Betingelserna för upplåtelse till kooperativ drift böra omedelbart undersökas samt försök därmed företagas.

Upplåtelse av jordbruksdomäner, lämpade för ändamålet till småbruk, sker under villkor, som trygga småbrukens bestånd och brukarens rätt. Dylika småbruk på samhällets egen mark förbehålles dessutom ej »de högst bjudande», utan de fattiga, som ej ha råd att köpa mark, och även byggnader böra därför antingen uppföras med statslån eller ock, såsom sker å större domäner, uppföras och ägas av det allmänna. Av dessa skäl böra dessa småbruk således upplåtas med en rätt som befriar innehavaren i möjligaste mån från kapitalutlägg samt skyddar jorden mot spekulation och kreditorer, men i övrigt innefattar alla den s. k. fulla äganderättens befogenheter. Under inga förhållanden bör det ifrågakomma, att samhället utan vidare omvårdnad avhänder sig mark till dylika småbruk, förrän lagstiftning kommit till stånd, som skyddar småbruken mot att komma i främmande händer och särskilt att sammanslås till eller med större egendomar (feodalbildning). Nya upplåtelseformer för ändamålet böra genom lag skapas.

c) *Tomtmark.* Det allmänna, särskilt städer och stadsliknande samhällen, förvärvar och utvidgar egen jord, avsedd för tomter. Om upplåtelse härav gäller i tillämpliga delar vad ovan sagts om småbruk. Ett upplåtelsesätt, som söker motsvara behöriga krav, är den nyligen för upplåtelse väsentligen av stat och kommun tillhörig mark instiftade tomträtten, som därför bör komma till användning. Tomträtten bibehåller själva marken i det allmännas ägo, men medger i övrigt upplåtelse med den s. k. fulla äganderättens befogenheter samt möjliggör inteckning i besittningsrättens jämte tomträtthavarens därtill hörande byggnader. Även bör genom lag stadgas rätt för stat och kommun att vid eventuell försäljning av allmän mark kunna förbehålla sig rätt att under vissa förutsättningar få återköpa den (återköpsrätt) eller återförvärva såld mark, när köparen i sin ordning avhänder sig marken (förköpsrätt).

d) *Kronans jorddonationer* ha ägt rum förnämligast till dels jordbruket (avvittringarna i Norrland och storskiftena i Dalarna), dels industrien (rekognitionsskogar, under bruk skattesalda kronohemman och torp, stockfångstprivilegier m. m.) och dels städerna (donationsjordarna). Dessa donationer tillvaratagas och övervakas. En särskild uppfordran föreligger att till lappmarksbefolkningens gagn upprätthålla det uttryckliga ändamålet med avvittringen av kronans skogar i lappmarkerna. Sådana jorddonationer, som bortslumpas i strid mot avsikterna eller ej vidare brukas för sina ändamål, reduceras i rimliga fall. De torplägenheter och andra småbruk på rekognitionsskogarna, som, utan att någon vårdat sig därom, följt med på köpet vid dessa skogars skatteförsäljning, återbördas utan vidare särskilt i brukarnas intresse.

Enskild jordbruksjord.

a) *Självständiga småbruk* skyddas mot att komma i främmande händer och särskilt att sammanslås till eller med större egendomar (feodalbildning). Det hittills försökta medlet häremot, förvärvsförbudet för bolag (norrlandslagen), utsträcket till omfatta hela riket samt även enskilda personer, som äro att anse som bolags vederlikar, varjämte undantagsbestämmelserna ändras och begränsas, så att de ej tjäna ett kringgående av lagens ändamål. Jämväl i övrigt stödjes den självägande småbonde- och småbrukareklassen mot allt slags bolags- och storgodsvälde, varpå i denna framställning under andra rubriker kan återopas flottledernas frigörelse från bolagens envälde, omdaning av krediten för jordbruksändamål m. m. Även kravet på beroende småbrukares frigörelse verkar indirekt i samma riktning.

b) *Beroende småbruk*, d. v. s. torpare, bolagsarrendatorers och deras vederlikars småbruk frigöras i erforderliga fall ytterst genom tvångsavlösning och på villkor, som trygga ändamålets bestånd och brukarens rätt.

Intill dess detta kan ske bör brukarna och jordbruket skyddas genom effektiv arrendelag och vanhävdslag. Under alla förhållanden måste brukare genom påbud i lag tillförsäkras ersättning för nyodlingar och andra jordförbättringar vid jordens avträde samt skyddas mot att erhålla förhöjt arrende på grund av sin egen flit och omtanke i berörda avseende.

c) *Nya småbruk* av tillräcklig storlek för en familjs bärgning bildas på betryggande villkor å skilda orter och om möjligt i kolonier samt på villkor, som trygga ändamålets bestånd och brukarens rätt. Mark härtill måste i mån av behov förvärvas genom tvångsavlösning från storgods (bolagsdomäner, herrgårdar och annan feodaljord).

d) *Skogens vård* på enskildas jord främjas genom lagstiftningen. Skogar av större omfattning ställas, som nedan närmare sägs, under rationell hushållning. Strävanden för kalmarkers fruktbargörande understödjas. Rätt till husbehovsvirke skyddas mot total avverkning (»torparnas skogsfråga»).

Enskild tomtmark.

a) *Självständiga bostadslägenheter* skyddas mot att genom spekulation eller annorledes komma under främmandes beroende.

b) Innehavare av egna *bostadslägenheter* på annans grund beredas i erforderliga fall förfoganderätt till marken ytterst genom dennas tvångsavlösning.

Industriarbetare, lantarbetare och andra, som för sina familjer av arbetsgivare erhålla bostad såsom lönevillkor, tryggas mot oskäligen uppsägning från bostaden.

Över huvud taget bör ett arbete inriktas på att stadsbefolkning, industriarbetare, lantarbetare, fiskare och andra, som nu nödgas för sig och sina familjer hyra bostad av enskilda eller bygga på annans grund, i stället erhålla bostäder, som ej godtyckligt kunna frångåas dem av hus- eller jordägaren och ej heller av kreditorer. Med andra ord: den mänskliga rätten till en trygg bostad, ett hem, måste tillgodoses på ett helt annat sätt än nu.

c) *Ny tomtmark* för bostäder och lokaler för folkliga ändamål anskaffas likaledes genom det allmänna vid behov och upplåtes på betryggande villkor.

Enskilda monopol på speciella naturrikedomar.

Dessa monopol på speciella naturrikedomar, såsom större skogar, gruvor, vattenfall och större torvmossor böra småningom *övertagas av samhället*. Innan detta kan eller bör ske, måste dylika monopol genom koncession eller annan reglerande lagstiftning ställas under *allmän kontroll* för att skydda produktionen och konsumtionen mot spekulation och annan ekonomisk anarki. Ingående utredning om sådan kontroll bör utan dröjsmål igångsättas.

Speciella uppgifter:

a) *Skogar av större omfattning* ställas omedelbart genom lag under rationell hushållning, på det att landet må av dem få en varaktig inkomst, industrien en beräknelig tillgång på råvara och befolkningen i skogsbygder en stadig arbetsförtjänst. Kalmarker göras skogsbärande.

Bolagens envælde över flottlederna brytes, vilket är oundgängligt för att skydda övriga skogsägares rätt och jordbrukets bästa. Viktigare flottleder övertagas av samhället.

b) *Malmer*. En var har nu rätt att tillgodogöra sig malmfyndigheter genom s. k. inmutning. Denna fria inmutningsrätt till malmfyndigheter ersättes med ett statligt koncessionssystem.

c) *Vattenfall*. Koncessionslagstiftningen av 1902 stadgade att för framdragande av elektriska starkströmsledningar fordrades statslig koncession, som ej fick meddelas på längre tid än högst 40 år. Denna lagstiftning utvecklas, utom till omfång, särskilt till innehållet, såsom beträffande taxor för elektrisk kraft, skäligen koncessionsavgift, inlösningsrätt eller hemfallsrätt för det allmänna o. s. v.

Vattenkraften i kungsådra, som faktiskt är allmän besittning, bortskänkes ej för evärdelig tid utan utarrenderas till strandägare på skäliga villkor.

d) *Torvmossor av större omfattning*. De största förhoppningar ställas i alla officiella uttalanden på landets torvmossor, vilka anses skola med tiden kunna ersätta stenkolen. Övervägande bör därför i tid ske, i vad mån koncession till produktions och konsumtionens skyddande i ovan angivet syfte erfordras även för förvärv och utnyttjande av dessa naturrikedomar.

e) Den av 1902 års riksdag begärda ofördröjligen lagstiftning i syfte att förhindra utländska kapitalister att komma i omedelbar besittning av dylika naturrikedomar genom inköp av aktier i jordbesittande aktiebolag, bör en gång komma till stånd.

Kredit för jordbruks- och bostadsändamål.

Denna regleras särskilt för mindre bemedlade främst av samhället (stat och kommun). Den enskilda krediten har visat sig här otillräcklig såsom företrädesvis inriktad på stora företag, och när den kommer till den fattige framträder den ofta mera som en stjälpåre än som en hjälpare.

Bristerna i statens egnahemslånerörelse, såsom saknad av lånefond för egnahemssträvandena i städerna, otillräckligt lånebelopp för skapandet av fullt besutna småbruk samt betungande och invecklade låne- och amorteringsvillkor m. m. avhjälpas.

Tomträttskredit skapas. Kooperativa kreditkassor möjliggöras och uppmuntras.

Anslag och lån av statsmedel för nyodling och utdikningar beviljas i rikligaste mån.

Enskilda kreditanstalter bibringas och skyldighet att, i den mån det överensstämmer med deras ändamål, stödja ej blott stora företag utan även strävandena för småbruk och billiga bostäder. Särskilt bör postsparbankens och övriga sparbankers lånerörelse inriktas på detta och likaså utlåningen av de medel, som de enskilda bankerna medgivits upptaga på sparkasseräkning.

Andra uppgifter.

a) *Kooperation* mellan småbrukare för främjande av jord- och skogsbruket stödes och underlättas och även alla andra medel, genom vilka småbruket kan tillföras stordriftens fördelar, befordras kraftigt. *Yrkesskicklighet* i jordbruk och skogsbruk uppmuntras i vidaste kretsar.

Dessa krav betonas särskilt, därför att samhället genom sina anordningar endast kan skapa utrymme och rättesnöre för individens fria utveckling. Därefter ankommer det på individens egen kraft och företagsamhet att fullända verket.

b) Utvecklingen ledes därhän, att *stadsbefolkningen* kommer att bo i trädgårdsstäder med låga hus i stället för vid trånga gator med hyreskaserner. Vid sidan av fattigdomen och industrialismen är det nämligen bostadsförhållandena i städerna, särskilt storstäderna, som mest tär på folkhälsan genom att människorna avlägsnas från naturen, dess ljus och rena luft.

c) I de fall att, för samtliga ovan omförmälda ändamål, expropriation måste tillitas och framför allt då fråga är om mark till småbruk och billiga bostäder, kräves ett *billigare expropriationsförfarande* än nu samt i all synnerhet helt *andra grunder för jordlösen*, så att lösen blir rimlig och överkomlig för de mindre bemedlade.

d) Undersökning bör ske om betydelsen för omförmälda jordfrågors lösning av en rationell *jordvärdeavgift*, som, med upphävande av annan fastighetsbeskattning, i stället drabbar endast det av samhället självt frambragta jordvärdet med hänsyn till jordens läge och storlek, samt lämnar nedlagt arbete och omkostnader obeskattade, ävensom om lämpligt sätt för särskild taxering av jordvärdet.

e) Jordprogrammet fordrar, att lant- och skogsarbetarnas *föreningsrätt* hävdas samt *yrkesinspektionen* utsträcker till det större jordbruket och skogsbruket och omfattar även *bostadsinspektion*. Egentligen ingår detta under det politiska programmens punkt om arbetareskyddslagstiftning i allmänhet. Men förenämnda krav ha ansetts böra särskilt betonas i jordprogrammet.

f) Då tillämpningen och verkningarna av allmänna författningar i allmänhet till sist ytterst beror av vederbörande ämbetsmäns nit och utbildning för sitt kall, måste även ett jordprogram sluta med ett krav på en *reform av de myndigheter*, som syssla med jordfrågan, i syfte att dessa myndigheter må byggas på folklig grund samt kunna verka med insikt om jordfrågornas betydelse och intresse för de sociala missförhållandenas undanröjande.

d) Av intresse är härvid också att till jämförelse taga del av det yngsta *jordprogrammet* som ingår i *förbundets för rättsdemokrati* år 1914 antagna arbetsprogram, helst detta jordprogram får anses vara uttryck för den *georgistiska jordreformrörelsens* i Sverige syn på saken. Programmet jämte kommentar lyda i de delar, som behandla jordfrågan, sålunda:

Ledande grundsats:

Rättvisa åt alla.

Härvid fastslås följande rättsprincip:

I alla samhällets och medborgarnas inbördes mellanhavanden bör mottagen förman uppvägas av fullt motsvarande och likvärdigt vederlag.

Politiskt program:

1) Varje svensk medborgare tillförsäkras rätt att på begäran så långt ske kan av det allmännas jordtillgångar få sig anvisad ett tillräckligt stort område för förvärvsplats och bostad för sig och sin familj mot skälig avgift.

2) En taxeringsreform genomföres, som tryggar en rättvis uppskattning av rikets alla sociala (samhällsskapade) värden å fast egendom, övriga naturtillgångar och monopolartade rättigheter. Taxeringen bör ske efter likformiga grunder under statslig ledning och kontroll.

3) a) De indirekta statsskatterna utbytas gradvis mot årliga avgifter å de sociala natur- och monopolvärdena.

b) Kommunerna tillerkännas rätt att helt eller delvis utbyta sina kommunal-skatter mot årliga avgifter å sagda sociala värden inom respektive kommuner, med fritagande i motsvarande mån av odlings- och byggnadsvärdena från på dem vilande kommunalskattebördor.

c) Avgifterna å nämnda sociala värden sammantagna få under inga förhållanden bestämmas till högre belopp än att icke även innehavaren tillförsäkras sitt skäliga vederlag. — — — — —

8) Utredning åvägbringas angående gradvis inskränkning av rätten till in-teckning av de sociala natur- och monopolvärdena.

Verkställande utskottets motivering:

— — — — —
Som man finner ha de ekonomiska frågorna satts i främsta rummet. Detta betyder icke, att ej samtidigt eller kanske först vissa politiska frågor måste bringas till sin lösning. Men det avser att poängtera det faktum, att de ekonomiska frågorna hittills blivit allt för styvmoderligt behandlade av de demokratiska rörelserna. Och dock är det dessa som striden framför allt gäller. Uppnåendet av

politiska rättigheter har ju sin betydelse förnämligast såsom medel att för oss och andra förvärva och värna om de ekonomiska rättigheterna. Det är oändligt sant, att människan lever icke allenast av bröd. Men det är lika visst, att hon ej lever utan bröd.

För att kunna förvärva sitt livsuppehälle och ännu mer för att vara något så när viss om rimligt vederlag för utfört arbete är ett villkor, att människan icke utestänges från naturen — jorden i vidsträcktare ekonomisk bemärkelse. Ty denna är ej blott den oundgängliga arbetsplatsen, den är även förrådskammaren, varifrån allt måste hämtas.

Jord åt alla.

Man betecknar ibland staten som en familj i stort. Detta är vackert och sant. Men uppfattningen har sina konsekvenser. Långt om länge har den lika arvsrätten vunnit burskap och fått lagens hävd inom familjen. Det återstår att realisera samma rättskrav i den stora familjen, staten. Medborgarna måste ha lika arvsrätt till det, som vi äga gemensamt. Detta gäller främst landets naturgrund och vad denna innefattar. Någon rättsstat i social-etisk mening är ej tänkbar, förr än daglönaren erkännes vara lika mycket arvtagare till den gemensamma fosterjorden som den största godsägaren eller tomtinnehavaren. Som ett första led i denna uppfattning ingår kravet, att varje svensk medborgare tillförsäkras tillträde till Sverges jord i den utsträckning, som är nödvändig till förvärvsplats, det må gälla jordbruk eller hantverk och bostad. Detta krav torde tämligen väl överensstämma med urgammal svensk rätt, och om det nu synes främmande och orimligt, så är detta bara ett nedslående bevis för huru förkrympt och förvriden nutida »rättsuppfattning» är. Men det ligger i sakens natur, att denna den enskildas rätt till jord är begränsad av andras lika rätt, och att därför jordbehovet av det allmänna kan på begäran tillfredsställas blott i mån av lägenhet och efter anvisning.

Programmet säger dessutom, att denna rätt till jord skall uppvägas av en skälig jordskyld till det allmänna, så att det hela ej får karaktären av någon statsallmosa. Denna jordskyld (avgift) är det vederlag till det allmänna, som av brukaren skall erläggas för rätten att med företräde framför andra utnyttja just den förvärvsplats han innehar. Avgiften bör därför också omfatta endast jorden och aldrig de förbättringar, den enskilde utför, och den bör utgå på grundval av en efter rationella grunder utförd taxering och stiga och falla med denna. Men i övrigt bör besittningen få äganderättens karaktär; den bör kunna överlätas och ärvas på samma sätt som under vanliga former köpt jord. Det förmynderskap, som ägaren anses kunna utöva mot arrendator, bör här vara uteslutet.

Jordbehovet bör tillfredsställas framför allt med den jord, det allmänna redan förfogar över och utan olägenhet kan undvara; vidare genom jord, som staten kan förvärva från enskilda större jordägare efter överenskommelse; genom att staten tillförsäkras förköpsrätt till större jordområden vid försäljningar mellan enskilda eller till fastigheter, som avyttras exekutivt; samt slutligen genom rätt till expropriation.

Dock måste, särskilt i de jordsökandes eget intresse, dessa statens jordförvärv utföras med försiktighet och under former, att jordpriserna icke stegras. Faran härför kan knappast underskattas, och det enda sättet, varpå konstlad pris-

stegring kan helt undvikas, torde vara ett kraftigt fullföljande av de skattereformer, varom talas i punkt 3.

För övrigt borde denna rättsdemokratins första programpunkt med sitt krav om »jord åt alla» på ofördärvade sinnen verka tilltalande icke blott genom sitt grundfasta moraliska berättigande och genom sin djupa sociala betydelse, utan även därigenom, att häri ligger ett verksamt medel att fästa folket vid fosterjorden, stärka dess kärlek till densamma och därmed även i motsvarande grad öka förmågan och lusten att värna vad som är svenskt mot yttre faror.

Taxeringsreform.

Den taxeringsreform, varom andra punkten talar, är en nödvändig förberedande åtgärd för nästan all jordpolitik och alla ekonomiska reformer överhuvud.

Taxeringen av landets natur- och monopolvärden kan liknas vid en inventering av de befintliga nationella tillgångarna och är tillika ett särskiljande av vad som med rätta tillhör samhället och vad som tillkommer den enskilde. Rationell jordvärdetaxering är ock behöflig för realiserandet av det jord-åt-alla-krav, varom första punkten talar; för en rationell reform av arrendelagstiftningen; för alla jordskattereformer; inteckningsväsendets förbättrande o. s. v. Särtaxering av grundvärdena är i praktiken ej en så svår uppgift som man ofta antar. I nyare länder har sådan taxering länge utförts. I gamla kulturstater, som England och Danmark, håller den på att ske. Särskilt på landsbygden visar sig särtaxering av de samhällsskapade jordvärdena vara en jämförelsevis lätt uppgift, när riktiga metoder användas och den i fråga om jordbeskaffenhet, läge och jordpriser vanligen väl hemmastadda allmogen på platsen tages till råds.

Rättvisa i beskattningen.

Det skatteprogram, som återfinnes i punkt 3, skiljer sig grundväsentligt från den skattepolitiska åskådning, som hittills kommit till uttryck i senare tiders skatte-lagstiftning och även i de demokratiska partiernas program. Man talar visserligen om »rättvisa i beskattningen» som ett önskemål, men man har ej insett, att rättvisa innebär vederlag, så att de krav, det allmänna ställer på den enskilda i fråga om bidrag till utgifterna, skola motsvaras av erhållna förmåner eller tjänster. Bidragen skola ställas i förhållande till förmånernas värde, så att likvärdigt vederlag uppstår. Detta och endast detta kan vara rättvisa i beskattningen.

Således vänder rättsdemokratien sig principiellt emot den gamla, mycket framhållna, men i själva verket aldrig realiserade och ej heller realiserbara principen om »skatt efter förmåga». Det är blott begreppsförvirring när man tror, att denna s. k. skatteprincip innebär rättvisa. Tvärt om skulle den, om den kunde konsekvent följas, leda till påtagliga och ingalunda ur socialekonomisk synpunkt betydelselösa orättvisor. Den omtänksamma, flitiga och sparsamma medborgaren skulle alltid få skatta mer än den vårdslösa och onyttiga, och detta ehuru denna sistnämnda väl vanligen kostar samhället mer än den andra, som vanligen förmår att sköta sig själv. Således lägger staten en direkt premie på lättjan, men bötfäller idogheten. Detta är också vad som sker genom det moderna skattesystemet, vilket ju mer och mer bygges »efter förmåga» och som därför tros vara rättvist.

Nej, liksom skyldigheten att betala en skuld i en rättsstat aldrig kan ställas i förhållande till gäldenärens förmåga att betala, så blir rättsstaten blott ett tomt ord, intill dess även här förmåner och vederlag något så när bringas att uppväga varandra. Närmare eftertanke torde också visa, att man genom att följa denna princip även och kanske mera säkert träffar »förmågan att betala».

Sedan vi sålunda i vederlagsprincipen fått en fast utgångspunkt fixerad, framgå logiskt de i punkt 3 uppställda fordringarna som minimala krav. Den indirekta beskattningen på förnödenheter av allehanda slag kan aldrig få något direkt samband med vederlagsprincipen; liksom den även oftast kommer i strid med principen: förmåga att betala. Tullbeskattning och annan indirekt beskattning måste rättsdemokratien sålunda energiskt bekämpa. De äro rättsvidriga och även socialekonomiskt skadliga. Detta synes åtminstone socialdemokratien erkänna, medan det parti, som särskilt lancerar rättvisegrundsatsen, beklagligen ännu väjer undan för detta närliggande rättskrav.

Men ej heller skatterna på odlingsflit och byggnadsvärden eller arbetsinkomster kunna försvaras ur vederlagssynpunkt. Den enskildes skuld till det allmänna kan icke stiga och falla i förhållande till hans arbetsprestation. Här är det ju fråga om *privata* värden, som av det allmänna liksom av andra enskilda måste lämnas okränkta. Detta är också finanspolitiskt möjligt, eftersom samhället självt genom sin verksamhet och sina tjänster frambringar värden, vilkas utnyttjande av enskilda rättvisligen borde tillskynda samhället ett motsvarande vederlag. Dessa värden bereda nu i stället åt enskilda ofta högst betydande oförtjänta inkomster och göras därför till föremål för byte och spekulation.

I själva verket bliva jord- och monopolinnehavarna, när en dylik avgiftsplikt förverkligats, blott *förmedlare* av samhällsvärdena: de inbetala vad de i sin tur mottaga av övriga medborgare, som alla äro beroende av jorden och naturen och som redan nu till dem betala i förhållande till den användning, som göres av desamma. Denna förmedling är emellertid också en tjänst, som kräver sitt vederlag, såsom även programmet i punkt 3 c anger.

Detta är *principen*. Tillämpningen av densamma kan ske efter olika linjer och genomföras snabbt eller långsamt, beroende på folkets mognad, på de politiska förhållandena och på uppnådda resultat.

Punkt 4 hävdar nödvändigheten av det bevillningsfria avdragets höjande. Detta gäller inkomstskatterna till såväl kommun som stat. Däremot bortser programmet från de *större* inkomsterna. En beskattning av dessa strider mindre mot vederlagsprincipen, eftersom det här oftast icke så mycket är fråga om arbetsinkomster som om *oförtjänta* inkomster, uppnådda genom särförmåner. Härav följer, att det bör bli ett önskemål för all inkomstbeskattning att så långt möjligt söka skilja på förtjänta och oförtjänta inkomster.

Principerna för det allmännas produktiva verksamhet.

Rättsdemokratien kan ej invända något emot statslig och kommunal verksamhet och produktion i och för sig. Tvärt om kan sådan produktion i dessa de

privata monopolbildningarnas tidevarv fylla en stor social och ekonomisk uppgift. Men sådan verksamhet bör uteslutande avse att gagna allmänheten genom tillgodoseende av dess behov till lägsta möjliga priser och ej att på detta sätt skaffa det allmänna inkomster. Samhällets rätta inkomstkällor äro däremot de ovannämnda sociala grund- och monopolvärdena, vilka för övrigt alltid stiga i samma mån det allmännas verksamhet utvecklas.

Inteckningsfrågan.

I punkt 8 antydes en specialreform, som sammanhänger med jordfrågan och dess lösning. Ur rättsdemokratisk synpunkt är det som vi sett oförsvarligt, att de sociala värdena äro föremål för de enskildas byteshandel och spekulation. Härav följer, att det också ligger något abnormt i att dessa värden kunna pantsättas såsom sker genom inteckningsväsendet. Mot rätten att inteckna de *privata* värdena, byggnader etc., kan däremot intet invändas, och att sådana värden även kunna intecknas separat framgår redan av den nuvarande lagstiftningen om tomträtt. En gradvis inskränkning av rätten att inteckna jord- och monopolvärdena skulle bl. a. medföra den fördelen, att det bleve mindre lönande att med anlitande av kredit i större utsträckning spekulera i de samhälleliga värdena, tomter etc. Därigenom skulle kapital i stället bli lättare och billigare tillgängligt för *produktiv* verksamhet och jorden i mindre grad hållas avspärrad medels spekulationspriser.

Med nu berörda punkter är rättsdemokratins ekonomiska uppgifter helt säkert ej uttömda, men redan det anförda visar, att ett stort arbetsområde föreligger, väl värt medborgarnas bästa ansträngningar.

Förslag till "lösningar".

Det finnes en avdelning under jordfrågan i egentlig mening eller den sociala jordfrågan, som ofta ensam får bära namnet jordfrågan i dess egentligaste mening. Detta är spörsmålet om fördelningen och besittningen av landets jord bland innevånarna för jordbruksändamål och bostäder. Norrlandsfrågan har betecknat det mest omfattande statsingripande på senaste tider i denna sak närmast såvitt den avser jordbruk. Emellertid äro de realiteter, diskussionsämnen och åtgöranden, som bilda underlaget till norrlandsfrågan, ingalunda några egenheter endast för Norrland. Motsvarande förhållanden och behov återfinnas över hela riket och mångenstädes i samma utsträckning som i Norrland. Det fortsatta meningsutbytet i norrlandsfrågan kan sålunda sägas hava sin betydelse för hela riket. Då det därför gäller att giva exempel på ifrågasatta lösningar i jordfrågan kan det vara lämpligt att hämta

dem från dess förenämnda mest brännande underavdelning och därvid även något åberopa meningsbrytningarna i norrlandsfrågan såsom betecknande för vad detta ämne betyder för hela landet. De synpunkter, som härvid framträda, äro även vägledande för betraktelserna i övriga delar av jordfrågan såsom naturrikedomarnas tillgodoseende, krediten för främjande av jordens olika ändamål o. s. v. På alla punkter framträda de viktigaste intresser, som i nutiden äga talan även i jordfrågan, och göra gällande förnent motsatta anspråk. Dessa intresser äro i skilda motsättningar jordbruket, skogsbruket och industrien, befolkningen och de större jordbesittarna, arbetare och arbetsgivare, individerna och samhället.

Det kan ha sitt intresse och ligga nära till hands att här först anknyta detta ämne något till emigrationsutredningens betänkande. Bakom emigrationen ligger nämligen alla dessa misstämningar hos folket, som pläga sammanfattas under benämningen olusten i landet. Emigrationen har varit föremål för en vidlyftig nyss avslutad utredning under ledning av professor G. Sundbärg (sid. 12). Betänkandet i ämnet har för sin del kommit till det resultat, att det i all synnerhet är missförhållandena inom jordbruket, som för närvarande egentligen förklara emigrationen från vårt land. Betänkandet har emellertid, ganska förklarligt för övrigt, väsentligen begränsat sig till att i möjligaste mån söka återgiva det verkliga läget samt ifråga om önskemål och åtgärder för framtiden allenast antytt några riktlinjer i varjehanda ämnen. Även i detta ligger sålunda *en uppfordran för de speciella utredningarna att här taga vid och söka åstadkomma något.*

*Emigrations-
utredningen
och den sociala
jordfrågan.*

Ett viktigt rättesnöre är därvid obestriddigen det uttalande, varmed Sundbärg avslutar sitt betänkande, nämligen att det viktigaste botemedlet mot emigrationen vore, att vi för framtiden icke bliva efter varken ifråga om ekonomisk företagsamhet eller ifråga om samhällliga reformer. I denna anvisning ligger väl dock inneslutet det ännu större önskemålet, att det svenska folket i omnämnda avseenden vinnlägger sig om att gå i spetsen, att vara icke såsom det blivit sagt ett släkte med lysande ansatser någon gång och försummade tillfällen merendels, utan ett folk, som är benäget för initiativ och mäktigt av vilja att fullfölja dem, detta såväl i det dagliga och lilla, vars summor göra de stora talen, som ock i de bredare, vägledande ansatserna. Möjligheten till ett dylikt uppvaknande ligger i mäktiga lager på djupet av den svenska folksjälens och vänta på sådden. Det är de svenska uppkomlingarnas egenart merendels att glömma bort den folkliga jordmånen eller med andra ord det är de svenska institutionerna, som allt för ofta hava förhindrat odlingsarbetet.

Emigrationsutredningen lägger tyngdpunkten på den ekonomiska uppblomstringen på alla områden men framför allt genom industrien. Det är också givetvis på detta som det i första rummet beror, i vad mån tillräcklig ekonomisk utkomst skall kunna beredas alla innevånare och även den blivande befolkningstillväxten. Beträffande åter de många vägarna dit fäster betänkandet huvudsakligen avseende vid vad man skulle kunna kalla den vanliga ordningen. Att det även finnes en social jordfråga, vars lösning kan påkalla ett direkt statsingripande i jordfördelningen och jordbesittningen, ligger i det stora hela utanför betänkandets uppmärksamhet. Några inlägg, som beröra ämnet, återfinnas dock och det väsentligaste av dessa torde vara kapitlet om norrlandsfrågan, där sålunda författarens allmänna känsla och synpunkter på ämnet äro att söka.

Det framhålles i betänkandet, att i norrlandsfrågan ej kunde vara fråga att öka utredningarnas antal. Blott några synpunkter skulle framhållas, som visst icke voro nya men dock, enligt författarens mening, icke så beaktade som de borde vara. Den första av dessa vore, att *orsakerna till den bedrövliga utvecklingen i Norrland låge* vida mera i *olämplig lagstiftning och brist inom statsförvaltningen* än hos sågverksbolagen.

Detta omdöme går i rätt riktning men icke tillräckligt långt. Det bygger på den föreställningen, att bolagen i allmänhet anses vara de skyldiga. Så kan det visserligen ofta te sig för den stora allmänheten, när bekymren över det överklagade tillståndet tar sig naturliga uttryck i att framhålla detta såsom obestriddigen bolagens påtagliga verk. Men ett ingående bedömande av saken fritager dem icke blott till övervägande del utan helt och hållet från skuld och ansvar från deras åtgöranden. Det enskilda initiativet för skapande av ekonomiska företag utnyttjar givetvis de möjligheter, som samhällsskicket erbjuder, och den allmänna konkurrensen utesluter här alla filantropiska synpunkter. Om en sådan rusning verkar demoraliserande i många fall på bolagens eller rättare sagt på deras tjänstemän i metoderna för besittningstagandet av de ekonomiska värdena ligger skulden där också hos samhället. Ett dylikt tillstånd verkar nedbrytande även på befolkningen och de administrativa myndigheterna. Norrlandskommittén utgick ifrån, att orsaken till vad som brast låg i samhällsförhållandena och icke hos industrien, och dess förslag till lagstiftnings- och andra åtgärder äro i själva verket endast ett uttryck för en dylik uppfattning.

Emellertid framhåller emigrationsutredningen, att däremot Norrlands befolkning måste rättvisligen tillskriva sig själv skulden i viss mån till

vad som inträffat. Det är dess okunnighet om den till bönderna av staten skänkta skogens värde, som vållat fördärvet. Okunnigheten kunde nog både förklaras och i viss mån försvaras. Men någon gräns måste dock rimligtvis begäras, framhållas i betänkandet, och där okunnighet går över alla gränser, står ej i mänsklig makt att hindra, att den leder till missgrepp och förluster.

Detta åskådningssätt återfinnes också i viss mån uti norrlandskommitténs betänkande. Det är befolkningens mänskliga svagheter, dess göranden och låtanden, som här och var med förkärlek sättas i förgrunden. Men vill man inlåta sig på skuldfrågan ur den synpunkt, som lagts på densamma när det gällde bolagen, förtjänar verkligen befolkningen minst lika stor hänsyn och förståelse. En tudelning av dess obekantskap med de nya världskonjunkturerna i en förskylld och en oförskylld okunnighet blir allenast en konstruktion, som jävas av livsförhållandena. Staten lät utan försiktighetsmått och utan någon som helst upplysningsverksamhet utlämna sina skogar med full äganderätt till en befolkning, som vid den tiden saknade kunskap om deras värde, samt utlämnade därvid denna befolkning till ett värnlöst byte åt dem, som sutto inne med kunskaper och hade ett ofantligt enskilt intresse att utnyttja desamma. Det var för övrigt icke endast denna obekantskap, som föranledde hemmansförsäljningarna. Många andra omständigheter bidrogo därtill lika oundvikligt såsom vantrevnaden under de nya förhållandena, fruktan för laga skiften, som ofta begärdes för att skrämma bönderna till försäljningar o. s. v. Man får se mänskligt även på de svagares kamp och ej blott på den övermakt, som betvingade dem.

I en reservation¹⁾ till norrlandskommitténs betänkande uttryckes efter en historisk framställning saken sålunda: »Den förestående framställningen har ej kunnat bliva något annat än ett angivande av synpunkter för en historisk framställning, illustrerad med belysande exempel ur verkligheten. Därmed har jag också velat betona, att det är förhållandena, som oundvikligt vållat den skadliga utvecklingen, samt att skulden ligger icke hos befolkningen eller industriens målsmän utan i lagarne och styrelsesättet. Det tjänar dock ej heller något till att vara alltför sträng i sitt omdöme om lagstiftarnes och de administrativa myndigheternas personer. Ty det är ganska lätt att vara vis efteråt. Men i den mån missförhållandena kommit i dagen, gives det ej vidare någon ursäkt för alla uppsåtliga strävanden att fortfarande upprätthålla dem.»

¹⁾ Av C. Lindhagen.

Såsom ett bevis på statsförvaltningens ej tillräckligt beaktade skuld åberopar emigrationsutredningen ett uttalande om hur hemmanen vid avvitrningen tilldelades betydligt mer skogsmark än de borde få enligt författningarna. Denna sak är framhållen även av norrlandskommittén och har även av kommittén lagts till grund både för den i förslaget till förbudslag gjorda skillnaden mellan stödskog och övrig skog som för framställningen om nya grunder för den återstående avvitrningen. Det förnämsta felet hos förvaltningen ligger dock icke uti nämnda tillämpning av avvitrningsförfattningarna utan i dessa senare själva. Det var, enligt vad numera ganska allmänt anses, ett misstag att utskifta saluskog med äganderätt över huvud taget. Detta är därför rättat i de nya avvitrningsbestämmelserna av 1909, som föreskriva att all saluskog skall utläggas till sockenallmänning. Mången tror, att det varit ännu riktigare, att, såsom landshövding Widmark år 1860 förordade för lappmarksskogarna, kronan bibehållit äganderätten till alla sina skogsmarker, men medgivit befolkningen rätt till odling och virkesfång på de villkor, som kunde anses lämpliga. Till dessa yttersta avgöranden får man gå tillbaka vid bedömandet av förvaltningens och statsmakternas stora felgrepp vid avvitrningarna.

Emigrationsutredningen betonar härvid såsom ett visst berättigande till den stora omkastningen i äganderätten till skogarna och de billiga prisen som betalades, att det ej var bonden själv som givit skogen det ökade värdet. Utan tvåvaruindustriens uppkomst och de kapital, den erfarenhet, energi och framsynthet, som nedlades i denna, skulle bondens skogar i själva verket ej varit värda ens de hundra eller tusentals kronor, som han verkligen uppbar. Här var *en oförtjänt värdestegring*, säges det, den största som någonsin förekommit i vårt land.

Detta är samma erinran som i diskussionen om dessa frågor alltid upprepas från många industriella håll ehuru visserligen icke från alla. Det ligger ock en viss sanning uti detta, som dock närmar sig sin motsats i samma mån som man blundar för alla andra inverkanse faktorer.

Den ifrågavarande värdestegringen är icke en skapelse allenast av det i svensk trävaruindustri nedlagda kapitalet och den fackkunskap, som den tagit i sin tjänst. De nya världskonjunkturerna d. v. s. den stora efterfrågan på trävaror och de vidgade tekniska möjligheterna att transportera dem till konsumenterna ha sin stora andel i förtjänsten. Detta är således en samhällelig andel uti värdestegringen. Vidare får man väl göra någon honnör också för de naturens krafter, som åstadkomma att det växer skog på markerna. Detta är också ett samhälls-

värde, som innehafts av svenska staten eller fördelats på folket självt, representerat av bönderna. Vidare ha alla skogs-, flottnings- och industriarbetares arbete sin dryga del i verket, men de få nöja sig med sin arbetsförtjänst efter marknadsvärde samt erhålla knappast någon andel i vinsten på den verkliga värdestegringen, vilken företrädesvis går till kapitalet och den tekniska ledningen, som visserligen också ha sin stora anpart i resultatet.

Det är ganska synd om den svenska småbonden, som sällan tillerkännes någon förtjänst, men i alla fall under seklerna fått bära bördorna och tjäna samhället med krigstjänst, skattebetalning och matvaror, vilka senare billigt uppköpas av mellanhänder och säljas dyrt till konsumenterna. I allmänhet tillfalla de oförtjänta värdestegringarna de stora företagen med de större möjligheterna och den praktiska affärsinsikten. Att något av dessa värden också någon gång tillfaller en sådan samhällsklass, som exempelvis jordens odlare kan knappast kallas oförtjänt i vanlig bemärkelse. Ett påtagligt missförhållande uppstår dock även här, när en bonde sitter inne med stora skogsarealer och sedan ensam insamlar förmögenheter på en värdestegring, som skapats av naturen, konjunkturerna, arbetarklassen, industrien och samhället.

Skildringen i emigrationsutredningen om *orsakerna till norrlandsfrågans uppkomst* är icke heller fullt allsidigt grundad på de verkliga förhållandena.

Norrlandsfrågan uppstod icke, såsom det säges, först när sågverksbolagen begynte inköpa böndernas hela hemman. Det brann i knutarna redan genom de femtioåriga upplåtelseerna om avverkningsrätt, ty därigenom ruinerades bönderna för en hel generation, ja, för två generationer när den nästa generation fick återtaga en totalt avverkad skog. Det framhålles vidare såsom ett missgrepp, att rätten till avverkningsupplåtelse genom lag inskränktes från femtio år till först tjugo, sedan fem år, ty därigenom skulle bolagen tvingats att inköpa hemmanen. Det kan hända att detta i åtskilliga fall påskyndat köparnas iver att förvärva fastigheter, som i alla händelser skulle en gång fallit dem till. Industriens framsynhet lärde denna emellertid oavsett detta, att det var bra att hava skogen i sin hand även för längre tid än femtio år och de långa avverkningskontraktens tillvaro påskyndade säkerligen i ännu flera fall tillämpningen av denna framsynhet genom att bolagen så mycket lättare kunde förmå de ruinerade bönderna att sälja, när de senare ej själva bleve nödsakade att utbjuda sina hemman till salu. Å andra sidan har förvisso den kortare avverkningstiden, ehuru den kom

för sent, räddat många bönder från ett sådant trångmål och berett dem möjlighet att behålla sin egendom.

Vidare framhålles i emigrationsutredningen, att också inköpen av böndernas jord i främsta rummet vållades av den ekonomiska lagstiftningen, därigenom att denna i regel skulle förbjudit den skogsägare, som ville sälja, att få sälja undan så stor del av skogen, som han ej själv behövde och få behålla resten av skogen jämte inägorna. Om så fått ske, skulle de norrländska bondgårdarna fått behålla sin självständiga ställning, ja, fått den högst betydligt förbättrad, försäkras det i emigrationsutredningen. Det ligger icke mycket av verklighet i denna föreställning. Längre har erbjudits möjlighet för jordavsöndring, och från 1906 har därtill funnits en ägostyckningslag, som medgav den fullständigaste frihet i jordstyckning. Men i regel begagnade man sig vid hemmansförsäljningarna icke av jordavsöndringsförfarandet och icke heller av ägostyckningslagen, under det årtionde den gällde obesuren jämväl i Norrland. Industrien önskade nämligen helt naturligt att få förvärva all skog och såg oftast icke ogärna att få förvärva även åbyggnaderna och inägojorden för att där kunna bosätta en skogsarbetare såsom ock emigrationsutredningens åberopade sakkunnige förordat, ehuru han samtidigt också förklarar, att industrien aldrig känt begär efter jordbruk. Säljarna gävo i sådant fall så mycket hellre efter som även de vanligen tyckte att om de skulle gå bort från sina besittningar samt göra affär och framdeles leva på kapital, vore det bäst att sälja det hela på en gång. Därför blev det i de flesta fall på det sättet, oavsett att den ekonomiska lagstiftningen erbjöd möjligheter att stycka ett hemman. Samma erfarenhet visar även Värmland. Där pågå bolagsförvärv mångenstädes oavbrutet och i regel säljas där både stora och små skogshemman i sin helhet, oaktat man där har full frihet att tillämpa den allmänna ägostyckningslagen liksom även jordavsöndring. Vanligt var jämväl, att inom Norrland liksom numera inom Värmland bolagets ombud vid sitt köpeanbud erbjöd bonden att få sitta kvar på gården utan arrende till och med så länge han önskade och dylika erbjudanden ha visat sig särdeles lockande. Emigrationsutredningen anmärker, att det visade sig i många fall varit ett olyckligt grepp, att de gamla innehavarna sålunda sutto kvar som arrendatorer, enär ett jordbruk i Norrlands inre bygder ej kunde bära sig utan skog. Greppet var nog olyckligt i det stora hela, men ur den sålunda anmärkta synpunkten knappast för den ifrågasvarande kategorien arrendatorer. Vanligen erhöles de nämligen rätt till husbehovsvirke och så hade de fått ett kapital vid försäljningen, vars

avkastning de kunde lita till, ehuru det visserligen merendels smalt bort tämligen snart.

Av emigrationsutredningen yttras vidare, att *de norrländska missförhållandena numera avhjälpes i ett par fall* genom att den kommunala rösträtten blivit reformerad i demokratisk riktning och att en arrendelag äntligen kommit till stånd. Man måste ju medgiva, att den nya kommunala reformen medförde en avsevärd utjämning av de kommunala maktförhållandena, ehuru väl som bekant meningarna äro mycket delade om den varit tillräcklig. Beträffande åter den återopade arrendelagstiftningen synes därmed åsyftas, såsom ock framgår av annat sammanhang, den allmänna arrendelagen av år 1907. Det är emellertid en missuppfattning, att denna arrendelag på något märkbart sätt kunnat avhjälpa de norrländska bolagsarrendatorernas betryck. Den innehåller föga av s. k. sociala lagbestämmelser utan är huvudsakligen en i och för sig viktig kodifiering och komplettering av gammal lag och praxis med avseende å vanliga affärsmässiga jordbruksarrenden. Därföre åtföljes också den allmänna arrendelagen två år senare av en särskild norrländsk arrendelag.

Denna senare arrendelag liksom den övriga norrlandslagstiftningen synes emigrationsutredningen visserligen icke uttryckligen förkasta men av framställningen framgår, att de personliga sympatierna för densamma väsentligen saknas. Det anmärkes härvid till en början, att man försökt sig med denna lagstiftning, men att *förhållandena i verkligheten dock icke undergått någon förbättring* göres troligt av att utflyttningen från Norrland aldrig varit så stor som under det senaste årtiondet samt att en lösning av svårigheterna således icke kunnat på detta sätt komma till stånd, och författaren tror icke att ens de mest utpräglade entusiasterna för denna lagstiftning skulle vilja påstå, att lösningen verkligen ännu vore funnen.

Redan detta betraktelsesätt visar att författaren, ganska ursäktligt för övrigt, icke ägt tillräcklig kännedom, vad frågan egentligen gäller. Varje uppgift, som är inriktad på att skydda och stärka det som är för tillfället svagt och med orätt håller på att gå under, är visserligen alltid i sitt slag entusiasmerande. Själva principerna, för vilka förenämnda lagstiftningen vill vara ett anspråklöst uttryck, äro säkerligen av betydande betydelse. Någon entusiasm kan väl däremot aldrig en lagstiftning i och för sig, allra minst i bristfälligt skick, uppkalla. Det vunna resultatet har i mycket ej kunnat bliva annat än en tillfällig förskansning mot en alltför otyglad ekonomisk utveckling. Dess betydelse är principiellt att den betecknade ett begynnande genombrott

även i lagstiftningen mot manchesterprincipernas euvälde i affärslivet. Praktiskt sett har den såsom allmänt erkännes räddat väsentligen självägande jordbruksbygder från vidare bolagsförvärv samt därav också återgivit åt befolkningen i dessa trakter en större trevnad, trygghet och tillförsikt. Om man anser, att detta innebär några fördelar, hava dessa fördelar således skapats genom lagstiftningen. En myckenhet arrendatorer hava vunnit förbättrade förhållanden. Jorden å bolagshemmanen vanhävdas mindre än förut. De jordbruk, som styckas, bliva någorlunda lämpade att föda sin man. Indirekt ha lagstiftningen och den opinion, som genomförde den, verkat att bolagen och dess tjänstemän taga mera hänsyn än förut samt bönderna vaknat upp till större insikt i tillvaratagandet av sina intressen.

Man ser här ett exempel på, hur *statistiken lätt drar förhastade slutsatser* av sina siffror. Varför skall den ökade utvandringen från Norrland under sista årtiondet nödvändigt betyda, att förhållandena genom norrlandslagstiftningen ej undergått någon förbättring? Det är möjligt, att emigrationen skulle varit ännu större, om denna lagstiftning ej mellankommit. Den utesluter ej heller att den befolkning, som väl ändock skall stanna kvar, kan åtnjuta mångenstädes något större trygghet än förut. De verkliga anledningarna till den ökade utvandringen har emigrationsutredningen ej sökt allsidigt belysa. Den lägger landets framtid i den fortsatta industrialiseringen företrädesvis, men hoppas mindre av jordbruket, och siffrorna i tabellerna tala ej tillräckligt om för oss all den trängtan, som ruvar i människornas sinnen. Det är nog sant, att när industrien, i den mån förutsättningar därför finnas, ytterligare specialiserat och mångfaldigat sig i landets skogsbygder, skall den skapa ytterligare arbetstillfällen till en tid åtminstone så länge konjunkturerna stå bi. Den stora utvandringen på sista tiden från norra Sverige kan ha även andra orsaker. Det betryck som i åtskilligt vållats ingalunda av industrien men av dess jordförvärv, är endast till någon del lindrat av norrlandslagstiftningen och dess idéströmningar. Ett dylikt betryck blir kännbarare ju längre det varar och när man mångenstädes ej ser någon ljusning alls eller ej någon tillräcklig ljusning för framtiden, blir längtan att komma bort från det hela till slut obetvinglig. Måhända är också skogarnas och fjällens folk till stor del *ännu* för friboret eller hur man vill kalla det för att vilja gå in under det ok och den ovissa anställning, som ett lönarbetarskap uti industrien dock gärna medför. Man må ock besinna, att det karga klimatet och de långa avstånden ej äro uppmuntrande i längden. Tidens ande går före händelserna, den följer tidningarne, posten och färdvägarne samt tränger in i sinnena. Så blir

till sist längtan efter värme och medmänniskor också övermäktig för många.

Emigrationsutredningens sannolika ställning till den sociala jordfrågan belyses vidare av vad nedan ytterligare i dithörande delar anföres (sid. 22—27 och 37—40).

Med betonande, att någon lösning ännu icke syntes blivit funnen, hänvisar emigrationsutredningen särskilt till trävaruindustriens invändningar, sådana de framställts av konsul Frans Kempe år 1911 i en artikelserie, benämnd »trävaruindustriens debet och kredit».

Frans
Kempes
förslag.

Det väsentliga av denna framställning återgives i betänkandet och utgör dettas huvudsakliga inlägg i norrlandsfrågan.

Kempes program är, att *den friaste möjliga rätt* till jordstyckning borde ha funnits från början av trävaruindustriens verksamhet. En sådan frihet i förening med obehindrad rätt för alla att köpa och sälja skulle givit var och en sitt och löst frågan tillfredsställande. Norrlandslagstiftningen har lagt ytterligare hinder för en sådan ordning. Trävaruindustriens debet består däri, att den ej ännu vunnit fullkomnad, vilket till största del tillskrives lagstiftningen samt en fördärlig agitation mot industrien. Dess kreditsida åter är mycket stor samt skildras med kraft och övertygelse. Innehållet återfinnes som sagt i emigrationsutredningens betänkande (sid. 747—754). Den röda tråden i framställningen framgår bäst av slutorden, vilka jämte ett stycke, som rätteligen hör dit, därför lämpligen må återgivas även här. Författaren yttrar:

»I England söker man på allt sätt att förskaffa industrien den jord, varav den har behov och i detta avseende äro de engelska arbetarna ej de minst ivriga, ty de förstå sitt eget intresse. Uppfattningen här och den i England äro sålunda vitt skilda. Obestriddigt är emellertid att det engelska folket är klokt och företagsamt. att England därför är rikt och världshärskande, men att det svenska folket är fattigt och Sverige utan vidare anseende. Engelsmännen och deras ättlingar förstå konsten att taga sig fram varhelst de befinna sig. De uppfostras till män som veta att lita endast på sig själva och att handla klokt och i rätta stunden, vi till drömmare, vilka samhället i värsta fall har skyldighet att taga hand om.

Alltför många av oss synas ej hava insett, att Sverige liksom alla andra kulturländer måste omvandlas till industriland. De anse därför fortfarande, att jordbruket är den enda viktiga näringen. Andra åter förstå ej, att vår ekonomiska utveckling i främsta rummet består av sådana industrier, som av allmänheten ej behöva upptaga någon skatt. Att mota dessa industrier vittnar om en inskränkheth, som intet annat folk gjort sig skyldigt till.

Allmänheten sätter stora anspråk på det produktiva arbetets män. Här om vore icke så mycket att säga, därest arbetet finge fortgå utan störande ingrepp, så

att företagaren kunde känna tillförsikt och arbetsglädje. Men att — såsom åtskilliga göra — på honom ställa de mest vittgående anspråk och samtidigt söka hindra företagsamheten och kapitalbildningen, det är oförnuft, ty han kan ej fylla anspråken därest man binder hans vilja och stäcker hans verksamhetsbegär. Dessa negationens andar, vilkas mål det är att skapa missnöje, må icke bliva de bestämmande, ty av missnöje kunna vi icke leva. Det är hög tid att de, som utföra det produktiva arbetet, tillåtas arbeta i fred, ty det är dock av detta arbete som alla Sveriges invånare skola finna sin utkomst.»

Artiklarnes innehåll är icke nytt. Det avspeglar den ståndpunkt författaren intog i norrlandskommittén och återfinnes väsentligen i hans reservationer. Ehuru bestickande, innefattar framställningen dock enligt norrlandskommitténs och mångas mening, vid sidan av riktiga saker, halva sanningar och framför allt ett bortskymmande av de realiteter, varom vore fråga. Att betrakta varje förutseende i detta fall företrädesvis såsom ett obefogat fientligt angrepp på industrien, är knappast någon allmän mening ens inom den senare. Författaren företräder här industriens invändningar i dess yttersta konsekvenser. Ett underkännande av varje samhällsingripande är en tillämpning fortfarande av manchesterläran om de fria krafternas obundna spel och detta även sedan dessa på den ena sidan icke längre äro fria såsom måste vara förhållandet på bolagens domäner. Åberopandet av den engelska industriens frihet träffar ej alls denna sak, då nämnda industri veterligen ej blivit jordägare på samma sätt som här. Däremot har engelska regeringen nyligen utlovat ett ingripande mot de stora enskilda godsens. Detta till och med så grundligt, att de nu oodlade dalarna skulle därefter »stå så fulla med säd, att de komma att skratta och sjunga». Det bleve för vidlyftigt att upprepa den långa diskussion i detta ämne, som återfinnes i norrlandskommitténs betänkande, och delvis besvarats genom norrlandslagstiftningen. Några erinringar må dock göras, som ha särskild betydelse mångenstädes även i det övriga riket.

Det beklagas, att genom *den nya ägostyckningslagen*, som kräver att av varje hemmansdels gamla jordbruk bibehålles ett någorlunda besutet bondejordbruk, förhindras gårdarnes upplåtande åt skogsarbetare. Frånsett en viss befogenhet för staten att upprätthålla i någon mån åtminstone avsikterna med avvitrningen, var grunden till denna lagstiftning i övrigt den, att alla de tillfällen landet erbjöd att bibehålla en besuten bondebefolkning borde tillvaratagas. Detta därför att dels alla tillfällen till utkomst måste bevaras, dels odlarnas uppgift att skaffa livsmedel är oundgänglig, dels odlarnas större fysiska kraft och uthållighet är en nödvändig grundval för upprätthållandet av människomaterialet,

som förbrännes av industrien och storstäderna, dels ock friheten och mångsidigheten i arbetet har sin hemort och fristad i sådana bosättningar. I den ringa mån ägostyckningslagen utstakar böra även industriens hemman och särskilt de gamla kronodonationerna rimligen tjäna så viktiga angelägenheter. För skogsarbetarnas bosättning åter lämna, menade man, dessa hemman annorstädes rikliga utrymmen och så mycket fick väl industrien i skogssocknarna bidra till landets uppodling och bebyggande, att den beredde nya rum för sina egna skogsarbetare. Hur går det annars med de nya möjligheter, som till hämmande av emigrationen särskilt från den jordbrukande klassen, förespeglas kunna beredas inom landet, om även ett så anspråkslöst krav anses gå över hövan? Detta utesluter emellertid icke, att undantag ha fog för sig i någon viss trakt eller på vissa hemman, där nya möjligheter till någon uppodling alldeles saknas. Man bör icke insnöra det levande livet i några tvångströjor och i dylika fall böra sådana krav tillmötesgå.

Bland industriens obestridliga förtjänster, som ingen förnekar, framhålls som alltid *flottbargörandet av älvarna* och den därigenom åstadkomna värdeökningen av skogarna. Detta är en stor sak. Inför den får man blunda för att detta framträngande i skogsbygderna mångstädes förstört fisket, jagat bort villebrådet och i övrigt lagt en död hand över värden, som utgjort bondekulturens förutsättningar för trevnad. Kanske också för den makt, som därigenom industrien vunnit och ofta utnyttjat för att nedsätta priserna på virke och tvinga bönder att sälja sina hemman.

Därav följer dock ej oeftergivligt, att industriens besittningstagande särskilt av de gamla kronoskogarne varit den enda utvägen för att genom flottledsanläggningar och annan företagsamhet göra skogen åtkomlig för dess industriella förädling. Det hade kanske gått långsammare annars. Men måhända hade, om staten behållit sin skog, ernåtts större omtanke i tidernas längd vid de många spörsmålens lösning. Möjlighet av stort ekonomiskt utbyte framtvingar detsamma. Utan tvivel skulle staten i sådant fall själv utfört anläggningarna eller bidragit därtill liksom den även nu börjar utbygga sina egna vattenfall, vilket är ett ännu kostsammare arbete. Med detta sammanhänger spörsmålet, i vad mån en industri, som förädlar jordprodukter, behöver vara ägare av den mark varifrån råvaran hämtas. Ett system, byggt på konkurrens mellan enskilda företag av samma slag, framtvingar av självbevarelse-drift ett strävande från de olika företagen att tillförsäkra sig råvara genom att få makt över marken. Även i detta fall givas dock naturliga begränsningar. Det anses ej oundgängligt, att garvaren eller slak-

taren äger de jordbruk, varå nötkreaturen frambringas, eller att kvarn-industrien äger de åkrar, som framalstra spannmålen. Detta gäller även om åtskillig trävaruindustri. Inom sågverksrörelsen, trämasseindustrien och i synnerhet bruksrörelsen, har kravet i följd av den inbördes konkurrensen vida större fog. Men även där kunde förhållandet till-äventyrs ställa sig annorlunda, om skogarne vore i allmän besittning. Staten är icke blott, såsom yttrades av 1889 års skogskommitté, i tidernas längd den yppersta skogsägaren. Den skulle såsom avyttrare av skogsprodukter till industrien kunna mera reglera konkurrensen och förekomma allt för många industriföretag, som ej kunna förses med råvara utan rovdrift och inbördes skadegörelse.

Av Kempe framställas även anmärkningar mot *norrlandslagstiftningens verkningar*. Att de i många fall skola verka ojämnt är nog visst, helst åtskilliga bestämmelser, som hörde till systemet, kompromissades bort under ärendets gång genom statsmakterna, eller ännu ej behandlats.

En anmärkning är exempelvis, att den bestämda arrendetiden, minst 15 år, hindrar inköp under tiden av bolagshemmanens jordbruksdelar. Här uppenbarar sig en felsyn, som lätt gör sig gällande, då dessa saker betraktas företrädesvis affärsmässigt. Det farliga med den norrländska arrendelagen utan komplettering av annan lagstiftning är, att de arrendatorer, som sitta på ett hemman, kunna äventyra, att genom jordbrukets försäljande till en annan med sin familj kastas på bar backe. Dessa familjer böra ha företrädesrätt till jordbrukets övertagande och för dem utgör, såsom också framhållits vid de sista riksdagarna från jämtländskt håll, den femton-åriga arrendetiden i många fall ett värn tills vidare från att berövas sitt hem och resultatet av sitt arbete. Något hinder däremot att sälja jorden till den arrendator, som sitter på densamma, finnes icke, ty i och med detsamma upphör även hans arrendekontrakt. Föredra kontrahenterna, att köpet räknas från arrendetidens utgång, går detta även för sig.

Det anmärkes av författaren, att *staten har minst lika stora sociala förpliktelser som bolagen* i avseende å statens jordbruk, arrendatorer och torpare. Detta är en särdeles befogad erinran, som bör understrykas. Men då tillika säges, att vad statens förvaltning därutinnan låter komma sig till last, därom skrives eller yttras icke ett ord, gäller detta icke för senare tider. Åren 1911 och 1912 väcktes exempelvis motioner därom i andra kammaren från två håll. En framställning rörde allenast torpare. I den andra motionen av år 1911, som fullföljdes år 1912, syftades till sakens hela vidd och påyrkades en in-

gående undersökning rörande torparens och andra småbrukares samt lägenhetsinnehavares på kronans domäner förhållanden, i vad mån odlad jord och bebyggda lägenheter finge förfalla, brukare och lägenhetsinnehavare lämnades utan tillbörligt skydd och stöd i sin strävan för uppehållet samt jorden obehörigen undanhölles att tjäna även andra oundgängliga ändamål än skogsvården. Det framhölls i motiveringarna till dessa framställningar, att uppmärksamheten på olika sätt under senare tiden fästats på dessa förhållanden, såvitt rör bolagsjord och andra större enskilda domäner, men att det vore orätt, att från undersökningarna undantaga kronans domäner. Allt oftare, yttrades det, framkom exempel på att småbrukare och lägenhetsinnehavare på statens stora domäner lede under statsmaskineriets mekaniska gång och förvaltningsmyndighetens bristande sociala intresse. Dessa framställningar lyckades då icke tillvinna sig bifall. Jordundersökningen var emellertid, såsom redan erinrats, i början betänkt på att, i den mån instruktionen kunde därtill lämna utrymme, inkomma även på denna fråga. Nu har emellertid tillsatts en kronolägenhetskommission, inom vars uppgift denna sak uppenbarligen faller. En tillfällighet har dessutom fogat, att en person blivit ledamot i bägge beredningarna, i vilka följaktligen möjligen någon överensstämmelse i synpunkter på enahanda frågor kan komma till stånd.

Några ord till sist om *en statistisk uppgift*. Kempe erinrar liksom förr, att staten och enskilda äga $\frac{4}{5}$ av Norrlands och Dalarnas mark, men bolagen endast $\frac{1}{5}$. Norrlandskommittén ansåg vilseledande, att i jämförelsen intaga de öde fjälltrakterna samt framställde saken så, att bolagen visserligen ägde allenast $\frac{1}{5}$ av all mark, men $\frac{1}{4}$ av all brukbar mark och $\frac{1}{3}$ av all brukbar enskild mark. Detta var dessutom år 1900. Sedan dess och intill år 1906, då den norrländska förbudslagen kom till stånd, ha ytterligare bolagsförvärv tillkommit mångestades i stor omfattning. Dylika vilseledande slutsatser föranledas ofta av de statistiska procenttalen. Materialet kan spädas ut i det oändliga med nya tillskott och en stor procentsiffra därigenom småningom nästan utplånas, ehuru den finns i verkligheten kvar ändå. Om tre lika stora socknar ligga invid varandra samt den ena äges helt och hållet av bolag och de två andra äro fria från bolagsförvärv, slår statistiken ofta ihop ett sådant område och meddelar, att bolagen äga $\frac{1}{3}$ och befolkningen $\frac{2}{3}$ av detsamma. Detta är ingenting oriktigt. Men man går vidare och gör sociala slutsatser, vilka då ibland formuleras så, att här äger bolagen dock allenast $\frac{1}{3}$ och detta är kanske icke så farligt eller för mycket. Sociologien åter säger, att i en av socknarna äro

bolagsförvärven 100 procent, i de andra inga. I följd därav har för befolkningen i den första uppstått en del ådagalagt betryck, som visserligen icke är jordägarens fel, men i alla fall ett missförhållande. Detta betryck reduceras icke med $\frac{2}{3}$ av sin verkliga omfattning i den ifrågasvarande socknen, därför att det ej finns något därav i två andra socknar; och invånarne i den förstnämnda socknen skola ej åsidosättas i sina berättigade anspråk, därför att innebyggarne i andra socknar ej hava några sådana anspråk att framställa. Till samma vilseledande resultat kan man råka att göra sig skyldig beträffande en socken. Därest bolagsförvärv ägt rum allenast uti en viss del av socknen, då kunna vissa svårigheter uppstå för den befolkning, som bor eller vill bo där, och upphöra icke därför, att de ej finnas i de andra delarna av socknen. Dylik kritik på de statistiska talen i stort är nödvändig vid begrundandet av förevarande frågor.

Den lösning, som denne representant för trävaruindustrien hänvisar till, är sålunda de enskilda krafternas fria spel såsom hitintills även i fortsättningen och minsta möjliga statsingripande.

V. T. Vallbergs
förslag.

Gentemot denna åskådning gå i tiden andra idériktningar, som se jordfrågans lösning i Norrland liksom på andra trakter med liknande förhållanden uti det största möjliga statsingripande för att göra om från början vad som kunnat komma i olag genom det förra århundradets ekonomiska utveckling och förvaltningens försummelse. Dylika tankar födas här och var hos en befolkning, som lider av ojämn jordfördelning. Även dessa stämningar ha rätt att komma till tals vid sidan av industriens helst i en utredning, som har till uppgift att särskilt taga hänsyn till dem.

Hur mäktigt de personliga upplevelserna här kunna verka, bestyrkes därav, att även personer, som i övrigt bekänna sig till det åskådnings sätt, som på den konservativa sidan inom politiken gör sig gällande, i denna del av jordfrågan förordar ett så allvarligt ingripande som en reduktion. En känd målsman för denna riktning är kapellpredikant V. T. Vallberg från Risbäcke i Västerbottens lappmark, som utgivit en del bekanta skrifter i jordfrågan och även andra ämnen. År 1908 utgav han en vida uppmärksammas broschyr, kallad »front till höger och vänster, norrländska förhållanden i jämförande belysning». Där talas starka och hänfödda ord för en bonderenässans. Såsom bakgrund för denna framlägges ett jordprogram, som går ut på att begränsa jordinnehavet, där ej undantag medgives, till ett visst maximum med skyldighet för dem, som nu hava för mycket jord, att avhända sig den-

samma. I överensstämmelse härmed förordas en reduktion av bolags jordegendom både i norra och södra Sverige. Denna reduktion skulle emellertid bestå av en tvångsexpropriering, ehuru icke efter det allmänna priset utan till billigt pris med hänsyn till inköpssumman, vinst av egendom m. m.

Dylika förslag, som äro ett uttryck i stor utsträckning för befolkningens tankar där uppe, vända sig även emot statens sätt att handhava sin jord, varvid riktigt betonas, att staten i detta fall betyder statens förvaltning och ämbetsmän. Betydande angrepp riktas emot denna förvaltning, varvid man dock må besinna, att även den utan förskyllan är en skapelse av sin tid och att det ankommer på en ny tid att giva en annan utbildning och ideriktning åt den representation, som skall företräda samhällsintressena.

Ett uttryck för detta missnöje jämte andra växlande stämningar lämnas exempelvis från ett diskussionsmöte i juli 1911 i Dorotea i lappmarken med bönder, arrendatorer, arbetare, ämbetsmän och bolags-tjänstemän m. fl. Efter ett inledningsföredrag om jordfrågan av Vallberg antogs en av övertygelse mättad resolution, om vars olika punkter visserligen många delade meningar kunna göras gällande. Men den kan vara förtjänt även den att återgivas i en officiell utredning såsom ett sidostycke till Kempes också övertygelsestarka uttalande. Resolutionen lyder:

»Att ett stort behov och en stark åstundan efter egen jord att bebygga och bruka förefinnes icke blott hos lösa arbetare och inhyses utan även hos dem, som bruka andras jord, äga vi alla erfarenhet av. Vi påyrka därför, att fri jord må upplåtas i statens domäner, att bolagsjorden ej längre må förhållas landets befolkning utan att genom statens förmedling avsöndringar för nybyggen må ske å bolagens egendomar samt för billigt pris bliva åtkomliga för allmänheten, att vidare från prästjorden avsöndringar må ske, vilka få inköpas såsom egna hem, samt att behållningen av dess försäljningar må användas för åvlöning av lokalförsamlingens prästerskap, för vilket ändamål prästborden blivit skänkta.

Vi uttala vidare, såsom vår på erfarenhet grundade övertygelse, att endast med verklig äganderätt till jorden kan jordbruk i regel bedrivas med framgång, ja, vi äro så övertygade om äganderättens nödvändighet och rättvisa, att vi anse, att *den bör tryggas mot möjligheten av förlust genom skuldsättning och spekulationslusta.*¹⁾ Den tryggade besittningsrätten anse vi lämplig endast såsom en tillfällig övergångsform för egendomslösa att förvärva eget hem. Såsom ovillkorlig och i stor utsträckning använd form för jordbrukslägenheter måste däremot statens äganderätt leda till orättvisor, godtycke och ofrihet. Statsintresset blir bäst tillgodosett genom den form, som mest upphjälper den enskilda och bidrager att göra honom till en god medborgare.

¹⁾ Kurs. av motionären.

Det är den byråkrati, som gjort sig gällande genom domänstyrelsens och jägeristatens nära nog enväldsmakt över en stor del av den norrländska jorden i missriktade skogsintressen, som är en av de förnämsta anledningarna till jordbrukets förfall och svåra sociala missförhållanden i Norrlands vidsträckta bygder. Det är denna byråkrati, som öppnat portarna för bolagsväldet och som direkt eller indirekt förhjulpat detta till seger. Vi vilja därför rikta uppmärksamheten på det olyckliga i att det ämbetsverk, som representerar skogsintresset, skall utöva en allenarådande och godtycklig maktfullkomlighet över all statens jord i Norrland. Ett sådant ämbetsverk kan varken äga den fackkunskap eller det intresse, som för jordbrukets framgång och organisering erfordras. Vi uttala vidare med rättfärdighetens indignation vår protest mot, att de norrländska resurserna tillägnas av statskassan och sydsvenska aktieintressenter ända därhän att vi norrlänningar avstängas från att bearbeta landets jord. Vi vilja uttala såsom en rättfärdighetens lösen: Norrland åt norrlänningarna! Vårt hopp är att med inlandsbanans byggande en ljusare och framgångsrikare dag, en dag av förlossning ur ekonomisk ofrihet så småningom skall uppgå för våra traktors befolkning. Och till dem, som äga makt att hjälpa oss, vilja vi ropa, att snar hjälp är dubbel hjälp!»

En stor samling av dylika folkstämningar från hela Norrland och Dalarne, framförda genom kommunalstämmobeslut, mötesresolutioner o. s. v. finnes fogad vid lagutskottets utlåtande (nr 48) vid 1901 års riksdag rörande den då väckta motionen i norrlandsfrågan. De sammanfattas i stort sett uti exempelvis det uttalande, som Stensele socknemän, talrikt församlade till ordinarie kommunalstämma den 31 mars 1901, enhälligt gjorde till protokollet. Det heter däri med uteslutande av en del uttalanden i specialfrågor och personfrågor på följande sätt:

»Socknemännen ville framhålla, att riksdagens bifall till motionen är av trängande behov påkallat, därest ej allmogeklassen i en värderik del av fosterlandet skall gå sin snara och säkra undergång till mötes. Ty allt vad i motionen blivit sagt om trävaruörelsen är tyvärr sant. Denna har urartat, och i stället för att som varje annan fosterlandsnyttig industri gagna, snedvridits därhän, att den med undergång hotar odlingen inom en dyrbar del av fosterlandet och just den del, som ligger närmast, varifrån yttre fara rimligen kan hota. Ekonomisk ruin hotar genom trävarubolagens överhandtagande förvärv av såväl fastighet som skog, moralisk genom den i följd av den stegrade trävaruavverkningen från alla kanter såväl in- som utrikes sig här samlande lösa arbetarebefolkningen. Det har gått därhän, att det jordbruk, som ej kan skötas av familjen, får förfalla. Till och med staten har därtill bidragit genom forcerade avverkningar av hundratusentals träd per år inom socknen. Hur allt kan och skall sluta, är ej svårt att förutse, därest icke regering och riksdag genom i tid vidtagna kraftiga åtgärder sätta en hämsko för det onda. Och ehuru väl kommunen är för medellös att vare sig genom deputationer eller på annat mera ostentativt sätt än genom detta uttala sig, dristar den dock vådja till uttalandet av en bland Sveriges störste konungar, att 'detta Sverige och dess folk är väl värt, att man därför offrar liv och blod och allt vad man kärt haver'».

Ovan erinras om två motsatta ytterligheter i fråga om anvisandet av vägar för en så kallad lösning inom spörsmålet om jordens rätta fördelning. Det kan hava sitt intresse att erinra om en annan förordad lösning av dessa spörsmål på ett ganska grundligt sätt.

Mången skulle gärna för sin egen upplysning uti emigrationsutredningen velat finna någon framställning om de olika uppfattningar i emigrationsfrågan, som i dess olika skeden i vårt land gjort sig gällande. Det är förklarligt, att utredningen ej kunnat inlåta sig på allt möjligt och därför helst velat begränsa sig till sådana saker, som kan hava positivt värde för själva uppgiften. Emellertid kan ett studium utav de famlande försöken att komma till rätta med denna sak även ledå till ett ingående på det viktiga spörsmålet, huruvida emigrationen ur vidare synpunkt är enbart en skadlig företeelse eller om den icke kan vara också till gagn för det egna landet. Denna sak har utredningen också knappast inlåtit sig på. Den har fattat sin uppgift vara att främst utreda orsakerna till emigrationen samt i övrigt respekterat det allmänna önskemålet, att den kunde alldeles upphöra.

*Alb. Lindhagens
förslag.*

Från början på 1860-talet blev uppmärksamheten mera fästad vid emigrationen, som då antog en hotande omfattning. Saken förekom upprepade gånger vid riksdagen. Man forskade dock föga efter de innersta orsakerna utan vände sig blott med bitterhet mot själva företeelsen. Att finna något enkelt medel, varigenom sattes en damm för emigrationen, var spörsmålet. Då ett sådant medel ej kunde utfinnas, ledde alla därom väckta förslag ej heller till någon åtgärd. Man fick nöja sig med att ordna kontroll på emigrantvärvningen och emigranternas behandling under överfarten till den nya världen.

Vid 1869 års riksdag väcktes emellertid, vid sidan av andra motioner i ärendet, avspeglade förenämnda uppfattning, tillika en motion, i vilken framträder ett helt annat åskådningssätt, belyst ytterligare i motionärens utredande vidlyftiga anförande vid sakens behandling i andra kammaren. Motionären, sedermera justitierådet Albert Lindhagen, uppfattade utvandringens betydelse såsom Sveriges andel i ett världshistoriskt verk, den nutida folkvandringen, som skall definitivt avgöra bodelningen mellan nationaliteterna och bestämma deras öde »för all framtid ända till mänsklighetens afton». Han utgick ifrån att emigrationen såsom grundad i människonaturen ej kunde förhindras och frågade sig då i stället, vad som borde göras för att vända den, i den mån som den var oundviklig, till gagn för fäderneslandet. Vid eftertanke angående emigrationens väsende fann han den ej kännetecknas

endast av förlust av arbetskrafter och bortförda penningar. Han erinrade även, att förlusten ersättes genom »stegrad företagsamhet och lättade utvägar till försörjning för de kvarblivande», han talade om det yngre släktet, som »möter framtiden med större mod och tillförsikt, då det ser framför sig, huru utvandrarna ständigt lämna öppna rum i arbetarens leder för dem, som komma närmast efter och kunna hysa förhoppning att i värsta fall få utväg till bärgning på annan ort, om det misslyckas hemma». Från en sådan synpunkt måste utvandringen framställa sig icke blott såsom en bortgång från ett gammalt fädernesland, men även såsom grundläggningen av ett nytt. Om utvandrarerna billigt och rättvist bedömdes, så kunde det inträffa, att »i stället att, såsom nu, hejdlöst blanda sig med den första främmande nationalitet han möter, blir han villig, värdig och mäktig att grundlägga svensk nationalitet och svensk odling på den främmande jorden».

Gagnet av ett folk på andra sidan oceanen med samma språk och samma kultur som vi ansåg motionären vara rent moraliskt men obereknligt stort. »Till det andliga arbete, vi som nation fullgöra för vår egen och hela mänsklighetens utveckling, skulle vi få förstärkning från ett stort, talrikt folk. Våra ord skulle höras, och vad vi skriva skulle läsas och begrundas, icke blott här hemma i våra avlägsna ängder, utan av en nationalitet, som nu vore stark nog att göra sig gällande inför de övriga nationaliteterna och ställa sig i jämbredd med dem». Denna utflyttning tänkte sig motionären dock icke såsom uteslutande en svensk, utan han talade i övrigt i sin framställning alltid om önskvärdheten att samla en »skandinavisk» kultur i den nya världen, och han utpekade också de trakter i Förenta staterna och Canada, som lämpade sig och då ännu stodo öppna för en sådan skandinavisk folkvandring och vilkas nordligaste fortsättningar skulle bilda till och med ett gemensamt helt med en skandinavisk besittning, Grönland.

Till sist betonade motionären, att det i varje fall vore en plikt för samhället att i någon mån tillse, »att dess utvandrande barn må kunna undgå att vid ankomsten till nya världen bliva utsatta för elände och undergång».

Förslaget gick ut på att genom agenter söka bringa »ordning och sammanhang» i utvandringen till dessa trakter, dit emigrationen från de nordiska länderna till en ej obetydlig del redan ginge och efter all rimlig beräkning fortfarande borde gå. Dessa agenter skulle icke vara vanliga tjänstemän utan »män, vilka av hängivenhet för ett stort mål ägnade sig åt ifrågavarande kall». De skulle »helst i förening med

sådana från de övriga nordiska länderna» dels gå emigranterna tillhanda efter deras ankomst till bestämmelseorten, dels lämna fullt sanningsenliga uppgifter till hemlandet om det verkliga tillståndet därute, »dels slutligen om också endast medelbart och i blygsam skala leda och befrämja bildandet av en skandinavisk nationalitet i den nya världen samt bliva densamma väktare och förkunnare därstädes».

Statsutskottet avstyrkte motionärens förslag efter en mycket knapphändig motivering och frågan förföll genom båda kamrarnas beslut. »Saken vann icke på långt när den uppmärksamhet som densamma förtjänade», skrev efteråt professor W. E. Svedelius i sina studier i Sveriges statskunskap, där förslaget utförligt behandlades. Därmed lyckades man säga den sista territoriella stormaktsdrömmen, som drömts i svensk politik, en stormaktsdröm om en fredlig, inbjuden erövring.

De synpunkter, som sålunda år 1869 gjordes gällande, kunna säkerligen icke fränkännas betydelse även för vår tid.

I stort sett äro orsakerna till emigrationen uppenbara och behöva icke någon utläggning. Det är strävan att kunna få en bättre ekonomisk ställning, som lockat och fortfarande kommer att locka här som alltid. Den omfattning, i vilken människorna komma sig för med detta och vilka vägar de taga, beror givetvis åter på psykologiska orsaker eller mera tillfälliga omständigheter. Vissa nationer, släkter eller individer sakna initiativ eller förmåga till ett sådant företag och kvarbliva därför ofta även i det största elände. Att skandinaverna så föga tvekat att taga detta stora språng ut i det okända, är måhända ett kynne ärvt från förfäderna. Fordom gingo de i viking och sökte på detta sätt mera värme och bättre boningsorter än de funnit i detta solfattiga land med en sparsam jord mellan berghällarna. Med utnyttjande av den kraft, som det karga och arbetsamma livet här uppe förlänat dem, grundlade de det Ryska riket, befolkade Normandie och England, varifrån deras ättlingar gingo vidare och koloniserade Nordamerika, Sydafrika och Australien.

Den svenska befolkningens olika lager har på olika sätt gripits av utvandringen. Det har uttrönts genom emigrationsutredningen, att utvandringen till främmande land mest ägt rum av den jordbrukande befolkningen. Detta kan vara ganska förklarligt. Bondens övertaliga söner och döttrar med sin vana vid större frihet och självständighet valde mera ogärna den svenska industrien utan sågo hellre bort till förhoppningarna på andra sidan havet och särskilt de stora jordbruksmöjligheterna därstädes. Från denna samhällsklass kunde även lättare anskaffas erforderliga medel till resan. Inhysingarna, backstugusittarna

och delvis torparnas familjer, mera vanda vid beroendet och med smärre ekonomiska resurser, kommo oftast ej längre än till industrien inom landet.

Det kan möjligen ännu ha sin betydelse att sammanföra skandinavisk nationalitet i kolonialländerna. Säkerligen är tiden dock försuten att göra det i samma omfattning som 1869 års motionär tänkt sig och det kommer för övrigt ej att göras något därför. Men oavsett detta kan det icke vara alldeles bortrunnet blod från det gamla landet, det som blandar sig med främmande folk uti den stora sista folkvandringen. Ur detsamma växa upp traditioner och minnen, som utgöra band även de i tidens historiska utveckling. Även uti detta har landet ett kulturvärn för kommande tider så länge det behöves. När krigen upphört och nationerna alltmer förbrödrats, då komma dessa vandringsspörsmål för de särskilda länderna icke att göra samma nedslående intryck hos de kvarblivande som nu tillmätas desamma.

Fortfarande bör man sålunda kunna taga emigrationen såsom sådan med någorlunda jämnmod. Skuggsidan ligger däri, att ej alla åldrar i lika mån utan företrädesvis de livskraftigaste bidra till utvandringen och att tyngdpunkten i samhällslivet förlägges allt för mycket till städerna. Såsom oavvisligt mål kvarstår i varje fall att söka bereda så goda utkomstmöjligheter inom landet, att de som hava lust och förmåga att emigrera ej finna någon uträkning däri och att de, som sakna sådan lust och förmåga men i alla fall hava en ganska hopplös framtid, kunna emotse den med större förhoppningar. Ett sådant arbete blir så mycket nödvändigare, som det sannolikt kommer en tid, då även kolonialländerna blivit befolkade och nya kolonier i större utsträckning ej kunna fion utkomst. Då måste det egna landet sörja på något sätt för hela sin folkökning. Även detta bör icke vara hopplöst. Nödvändigheterna pläga skapa utvägarna.

Enhet i mångfald.

*Förutsätt-
ningslöst
bedömande.*

Ingen lärer bestrida, att i jordfrågan liksom på andra områden det kan vara av vikt att få någon systematik över ämnet och sammanföra mångfalden av detaljer under enhetliga synpunkter. Det tillfälliga utskott, som vid förra riksdagen behandlade motionen i ämnet, synes också varit enigt med motionären om önskvärdheten av en enhetlig behandling av jordfrågan samt erkände tillika att en sådan handläggning av densamma ännu icke ägt rum. Det återstår således allenast den frågan,

huruvida man skall göra något åt denna sak eller, såsom utskottet synes förordat, vänta på att den så småningom under tidernas längd kommer av sig själv. Då jag ej tror på nödvändigheten att giva sig tillspillo åt ett ovisst ödes skickelser utan föreställer mig att människorna fortfarande som förut i historien genom behjärtade initiativ kunna leda utvecklingen i fruktbarare banor samt förekomma många lidanden och ödesdigra förvecklingar, kan jag för min del ej stanna vid den negativa ståndpunkten utan måste förorda initiativ för att befordra det ostridiga önskemålet.

Man synes emellertid också förmena, att den enda utvägen för att åtgöra något är att riksdagen samlar sig om några bestämda speciella riktlinjer, och då detta synes möta svårigheter skulle ej återstå något annat än att uppgiva varje försök. Häremot vill jag framhålla att den första riktlinjen väl bör vara vad man kallar *ett förutsättningslöst bedömande* i möjligaste mån. Om man motsätter sig detta avsiktligt av fruktan att därur skall framkomma något, som kräver ett förment offer av enskilda fördelar, är motståndet uppenbarligen oberättigat. Men anledningen kan som sagt också vara den, att uppfattningarna och intressena antagas skola gå så isär, att det synes hopplöst att inlåta sig på någon förnuftig omtänksamhet. En dylik pessimism kan ej heller, såvitt jag förstår, få tillmätas det avgörande ordet och den är i varje fall för tidigt framme. Det svenska statsskicket består sig ju med en regering, som skall hava till uppgift, bland annat, att taga initiativ just till de förutsättningslösa utredningarna och även fått till sitt förfogande erforderliga utvägar för ett sådant arbete. Dylika initiativ ha från regeringsmaktens sida på senaste tiden tagits i försvarsfrågan och nykterhetsfrågan. Det bör framstå såsom oeftergivligt, att regeringsmakten någon gång sätter även jordfrågan i högsätet och för ändamålet bemödar sig att giva den en allsidig impuls till framgång. Ett sådant företag, hur bristfälligt det än säkerligen blir, måste dock till gagn för saken lyfta den i den allmänna politiken på ett högre plan samt framlocka en allsidigare och fruktbarare behandling av densamma inom alla partier, i stället för de lösryckta famlande ansatser till halva åtgärder och de oavlåtliga förhinder som nu förekomma. Man har med andra ord skäl uttala den förhoppningen, att ett sådant övervägande icke utmynnar i ett ängsligt letande efter ett partiprogram, som skiljer människorna och ökar makten för några av dem, utan tvärt om tager gestalt av ett manligt sökande efter en sådan ordning, som sakernas egen natur och den lika omtanken om alla kräver.

En andra riktlinje blir således, att *det förutsättningslösa bedömandet sker genom regeringens initiativ*. Detta är en grundsats, som visserligen icke principiellt är ny, men som i tillämpningen blivit på senare tider nästan bortglömd. Den s. k. praktiska politikens benägenhet att syssla endast med sådana detaljer, som det dagliga livet tillfälligtvis för i vår väg, har alltmer undanskjutit omtanken om sammanhanget mellan alla dessa detaljer eller med andra ord angelägenheten att även den s. k. idépolitiken kommer till sin rätt och får tillfälle att befrukta den andra politiken. Detta åter har föranlett, att regeringarna under de sista årtiondena allt mer förlorat håg och intresse samt följaktligen också förmåga att få någon hand på en stor svävande fråga genom en förutsättningslös utredning, företagen på dess eget initiativ. Regeringarna ha ängsligt sökt avlyssna, vad som kan gått igenom i riksdagen och därför inskränkt sig alltför mycket att i nutidens brännande spörsmål endast effektuera vad båda kamrarna enat sig om och framfört till regeringen i form av en riksdagsskrivelse. Även i riksdagen har intresset för att fordra sådana utredningar avtagit. Att inom riksdagen söka samla de många representanterna till och med om vissa riktlinjer i en stor svävande fråga, som ännu ej blivit principiellt behandlad, är oftast en omöjlighet, ja nästan stridande mot naturlagarna. Att uppställa sådana krav såsom oeftergivliga för frågans upptagande betyder endast att man ofantligt ökar den nuvarande parlamentarismens skuggsidor och ytterligare gör den själv till en ohjälplig baneman för det, som den skulle befrämja. Uti utländska parlament plägar man därför bland annat genom en antagen dagordning giva regeringsmakten tillkänna, att man önskar dess initiativ, allmänt talat, för att bringa en påträngande angelägenhet till rätta. Svenska riksdagen har mången gång av självbevarelsedrift framfört önskningsor om förutsättningslösa utredningar och uppgivit försök att först ena sig om detaljerade program. En sådan behandling av ett ärende begärde riksdagen exempelvis 1901 i norrlandsfrågan. Det gångna seklet har emellertid ofantligt ökat och komplicerat mångfalden av de detaljer i tillvaron, med vilka politiken måste sysselsättas. För att få någon reda i detta kaos av en ny värld fordras oavvisligt allt mer vidgade och sammanhållande synpunkter över allt större omfattningar av denna detaljrikedom.

Några riktlinjer.

Under sådana förhållanden borde ledamöterna i riksdagen i den stora nutidsangelägenhet, som jordfrågan är, taga fasta på de tämligen omfattade meningarna att denna sak kräver en enhetligare behandling än hittills kommit den till del samt anhålla hos regeringsmakten såsom

därtill ensam skickad att söka befrämja ett fruktbarare grepp på densamma. Gärna skall emellertid motionären framhålla några ytterligare riktlinjer utöver de två ovannämnda, som han för sin enskilda del skulle vilja lägga på frågan, men ingalunda i sakens nuvarande läge vill försöka påtvinga andra ledamöter i riksdagen.

När man inlåter sig i detta ämne på själva sakfrågan, bör, förefaller det mig, såsom *yppersta riktlinje uppställas det ideal*, som man enligt historiens erfarenheter och sanningssökandets resultat i alla tider bör eftersträva.

Gärna må man föreställa sig, att någonting, som ens i någon mån påminner om det så kallade tusenåriga riket, aldrig skall komma till stånd. Kanske skola kommande erfarenheter oavlåtligt bekräfta, att denna uppfattning varit riktig. Men mänskligheten har dock alltid hållit sig uppe genom ett vidhållande i alla fall av hoppet om något dylikt. Då bör det vara icke alldeles otillåtligt att hoppas, att framför allt jorden, grundvalen för tillvaron, en gång skall komma till sin rätta plats och användning i samhällena.

För att tillvaron skall bli något av en fristad, är första villkoret, att jorden fridlyses från alla de stridigheter, för vilka den nu utgör den främsta tummelplatsen. Man måste med andra ord se en ljusning bortom alla äganderättsfrågor och jordvärdestegringar. En tid sålunda, där jorden ej köpes och säljes, där den ej är någon handelsvara, där jorden ej nyttjas eller kan nyttjas annat än för sina förnuftiga ändamål.

Alldeles främmande för något dylikt är icke heller de nuvarande samhällsförhållandena, icke ens i storstäderna, de nutida jordmissbrukens brännpunkter. I parkområden inom fastställda stadsplaner har man vant sig att se fridlyst mark för ideella värden. Man har vant sig att hålla tankarna borta från att sälja dem för förtjänstens skull eller att reflektera över några jordvärdestegringar på dessa platser. Faran lurar visserligen ännu, då annan äger parkerna än den kommun, där de äro belägna. Statens förtroendemän ha således mer än en gång kastat begärliga blickar på vad man skulle kunna få ut ur statens äganderätt till Humlegården och Kungsträdgården. Men ett tidens rättsmedvetande har stått i vägen på något sätt, man har icke vågat förgripa sig på en den verkliga kulturens landvinning. På samma sätt respekteras offentliga byggnader och deras ofta vidsträckta tomtområden. Varför skall man icke kunna hoppas att även de enskilda medborgarnas boningsplatser en gång skola i rättsuppfattningen och lagarna åtnjuta samma fred? Varför skall man icke kunna tänka sig en gång ett stadssamhälle, där de offentliga byggnaderna och de enskildas trädgår-

dar med en anspråkslös bostad ligga varaktigt och tryggt blandade om varandra utan hänsyn till central eller mindre central belägenhet och frigjorda fullständigt från alla ekonomiska värdesättningar eller annat jordocker?

Dessa fjärrsyner — kanske dock i allo ej så fjärran som man tror — äro mera vägledande än allt annat. Går man till behandling av detaljerna med en sådan syn på tingen i allmänhet, vinnes ett helt annat förstånd på mångfalden än om man går till verket utan en sådan utsikt.

För min del synes således den yppersta ledande tanken på jordfrågan uppenbarligen ej vara någon annan än denna:

1:o) att jorden är mänsklighetens gemensamma tillhörighet och att varje människa har en naturlig rätt att, såvitt möjligt, få sitt oavvisliga behov av jord tillgodosett (»jord åt alla»);

2:o) att jorden följaktligen skall tjäna produktionen, konsumtionen och individernas krav på frihet samt sålunda ej får utnyttjas såsom en handelsvara, vilken på det stora flertalet människors bekostnad bereder vinst utan arbete åt några få (»jordocker»).

Betraktas dessa allmänna synpunkter ur olika sidor, som föra oss närmare på samma gång till nutidens möjligheter och mera omedelbara behov, möta en mångfald fruktbara och obestridliga riktlinjer.

För det första måste således beredas *plats för de sociala synpunkterna*. Tidens stora uppgift ligger i nödvändigheten att såsom motvikt mot den privatekonomiska utvecklingen, styrd av ödet och det enskilda godtycket, bereda rum för en ingående omtanke om allas rätt och bästa. På intet område är denna nya politik så behöflig och så fruktbringande som på jordfrågans område.

Uti detta ligger också innesluten angelägenheten av en *social omsorg om varje människa såsom sådan* och med tagen hänsyn till hans särskilda förhållanden. Alla, som behöva skyddas och hjälpas, böra få denna hjälp, varhelst de befinna sig och oavsett om de äro många, få eller en enda och tillika få skydd i alla erforderliga avseenden. Det får ej heller bliva, såsom merendels är förhållandet, en handfull godtyckliga allmosor, som med förstrött sinne kastas ut från regeringsbalkongen och falla ned slumpvis bland det missnöjda folket. En mänsklig statskonst vakar icke bara om alla, detta opersonliga massbegrepp, utan om varje enskild människa i hans speciella små lidanden och små strider just därför, att dessa lidanden och strider äro stora för honom. Man bör kunna förstå vad en sådan synpunkt betyder för själva organiserandet av samhällets sociala verksamhet framför allt i jordfrågan.

En hithörande synpunkt är för det tredje, att målet icke får sägas företrädesvis vara att skapa arbetstillfällen i förhoppning, att slumpen skall foga så, att var och en blir betjänt därmed. Detta är den vanliga anvisningen i industrialismens tidevarv och har också av emigrationsutredningen anbefallts såsom det väsentligaste medlet till jordfrågans lösning. Skapandet av arbetstillfällen är en särdeles viktig sak, men det är, såsom nedan närmare skall utvecklas, av lika stor vikt, kan man säga, att vid dessa arbetstillfällen *den arbetande också får personligt oberoende och tillförsäkras en varaktig utkomst*, vilket jämväl har den största betydelse för karaktärsdaningen. Med detta sammanhänger angelägenheten, att de förnuftiga ändamål, vartill jord med omtanke och många kostnader upplåtits, även för framtiden bevaras och ej omstörtas i blindo av den enskilda företagsamheten.

Slutligen och för det fjärde påkallas en särskild omsorg av *hänsynen till släktets fysiska hälsa*. Tillströmningen till industrien och storstäderna medför att en allt större del av befolkningen kommer att vara i sitt arbete hänvisad till instängda lokaler och även i sina bostadsförhållanden berövade ljus, frisk luft och rörelse i det fria. Av detta följer småningom trots relativa förbättringar i arbetslokaler och bostadsförhållanden säkerligen ännu lång tid framåt en degeneration av släkterna, som sålunda förbrännas inom industrien och storstäderna. Att bevara en jordbrukande befolkning och utveckla densamma samt för ändamålet bereda denna yrkesklass trevnad och trygghet är sålunda påkallat icke blott för att bereda utkomstmöjligheter och de oundgängliga livsmedlen utan också för bevarandet av släktets hälsa. Detta är ett livsproblem.

Läggas dessa ovannämnda och andra liknande synpunkter på jordfrågans olika detaljer, skall man vid de senares bedömande finna, huruledes de nästan förtrollas och växa ofantligt var för sig i betydelse samt sins emellan ordna sig i stora grupper av organiserat liv. Inga riktlinjer äro förnämligare, nödvändigare eller bättre än de nu antydda, och inga äro mera försummade än just dessa.

Vill man därefter med ledning av det sagda och de omedelbara erfarenheterna förberedelsevis sortera detaljmaterialet i vissa huvudavdelningar och däri också finna stödjepunkter för sitt arbete, så har redan ovan angivits förslag till sådana grupperingar.

Sålunda har (sid. 4) angivits att enligt denna indelningsgrund kan man utskilja *jordfrågan i egentlig mening* (den sociala jordfrågan) samt en *jordbruksfråga* (agrarpolitiken) jämte den sidoordnade frågan om bostadsanskaffningen, vilka båda uppgifter dock som sagt i mycket beröra

varandra. Enligt en annan uppdelning skönjer man såsom redan erinrats (sid. 13) en indelning av ämnet i följande fyra huvudavdelningar:

1) ett förnuftigt bruk i produktionens och konsumtionens intresse av *landets speciella naturrikedomar*, som utgöras av skogar, vattenfall, malmer och torvmossar;

2) omsorgerna att bereda landets innevånare jord för *jordbruk och bostäder* samt trygghet i besittningen av densamma och i åtnjutande av det på jorden nedlagda arbetets frukter;

3) angelägenheten att leda det samlade kapitalet fram mot dessa uppgifter samt *bereda landets innevånare en kredit*, som stödjer dem och icke såsom ofta är fallet snarare stjälper dem;

4) vikten av *upplysning och självansvar*, som på detta liksom andra områden är kulturens främsta medel och mål, och för vilka uppgifter lagstiftningsåtgärderna äro ämnade att något jämna och trygga vägarna.

Alla de ovannämnda huvudsynpunkterna finna riklig tillämpning på alla de sistnämnda fyra huvudavdelningar, av vilka de tre första närmast beröra den sociala jordfrågan. I tillämpningen åter måste de ofta föranleda till olika metoder på grund av de olika ämnenas skilda beskaffenhet i övrigt.

Vill man sedan fördjupa sig i *den mångfald detaljer, som falla under de särskilda huvudavdelningarna*, så har man äntligen börjat nalkas det plan, där den praktiska politiken ännu befinner sig. Här möta därför en mångfald ofullgångna försök till riktlinjer i det lilla, slumpvis framkastade och stridiga sins emellan utan enhetlighet. Att närmare ingå på denna mångfald av förberedande bemödanden och därur hämta ytterligare exempel till bestyrkande av förevarande framställnings behövlighet är ett ogörligt företag i detta sammanhang och är med det ovan sagda ej heller behöfligt. Den som vill närmare fördjupa sig redan nu i dessa förberedelser kan *exempelvis* hänvisas till de ovannämnda kommittéarbetena och partiprogrammen samt de riksdagsförhandlingar, som under en lång följd av år rört sig om dessa frågor. För egen del hänvisas till en myckenhet motioner från och med 1900, av vilka de senast vid 1914 års första riksdag väckta innehålla en del synpunkter rörande naturrikedomarna (vattenfall, malmer och torvmossar), jordvärdereformen, social expropriation och social arrendelag, städernas bostadsfråga m. m. Jordfrågans mångfald har ock på andra sätt och på andra platser givit sig tillkänna såsom ovan (sid. 13) redan erinrats.

Särskilt förtjänar här betonas den synnerliga betydelsen av kreditfrågans lösning samt erinras om alla dessa försök att genom ifrågasatta ändringar i banklagstiftningen eller annorledes leda det samlade kapitalet

så, att det står till förfogande även för de små näringarna, att med andra ord skapa en kredit, som hjälper och ej stjälper, för bostadsanskaffningen, det mindre jordbruket, hantverket, hemindustrien och andra dylika smärre företag.

Såsom en sammanfattning av allt detta skulle man kunna säga, att det gäller att välja under nuvarande förhållanden mellan de i föregående kapitel med exempel antydda motsatta riktningarna för en så kallad lösning och allt det myckna som ligger emellan dem. Detta kvarstår, om det än ser mörkt ut, att kunna bygga en del av den svenska jordfrågans lösning på en rationell utrikes kolonisation genom omtänksam ledning av utvandringsströmmen.

Det är då merendels så, att det ligger något att tillvarata på båda sidor i dylika skilda intresseriktningar. De äro utslag för de pendelrörelser, som samhällsutvecklingen i sitt trevande framåt rör sig efter. Vart man i okända framtider slutligen skall komma är knappast lönt att försöka drömma om i en riksdagsmotion. Vägen är emellertid klar. Det gäller att komma ifrån pendelrörelserna, att finna, vad som är riktigt i olika riktningar och sammansmälta detta. Det gäller med andra ord rätta förhållandet mellan individ och samhälle. Frågan utlöser sig praktiskt sett i spörsmålet om individernas ekonomiska och andliga frihet utan tvångsberoende av samhället såsom representant för alla samt individens behov av skydd av samhället för att kunna vinna denna frihet.

Den förra riktningens talsmän framhålla omöjligheten att genom lagstiftningsåtgärder hejda en oundviklig och naturnödvändig historisk utvecklingsprocess och huru samhällslivets stora omvandlingar i alla tider framkallats av ekonomiska och sociala realiteter, ej av lagstiftningsåtgärder. Även emigrationsutredningen återkommer här och var till denna tankegång. Detta tal är sant och obestridligt. Till och med självhärskaren, som ofta omskapat ett samhälle, skulle ej kunnat göra det, om ej hans viljas sådd fallit i en mottaglig och förberedd jordmån. Men då mången därav vill sluta, att man därför bör undvika lagstiftningsåtgärder i allmänhet och särskilt på det nu ifrågavarande området, är detta däremot en ohistorisk slutsats. Man kan läsa mellan raderna i emigrationsutredningen, att denna känner starkt med en sådan slutledning.

Lagstiftningsåtgärder äro som sagt sällan orsaker till en utveckling men dock dennas verktyg, i syfte att jämna vägarne för dess krav och leda dess vågor in i stillsamma flöden. Hur jorden bör vara fördelad

*Intressenas
harmoni.*

och i vilka fickor dess avkastning bör hamna, detta är föremål för den nuvarande generationens genomlevande uppfattning om vad som passar den. I början på 1800-talet uppkom i vårt land den strömningen uti det allmänna tänkesättet, att man icke var betjänt med några skrankor och att en allmän tävlan i handel och vandel borde vara avgörande för besittningstagandet. Denna opinion upphävde genom sin lagstiftning en myckenhet av äldre tiders författningar om jordfördelningen, som stred emot den nya åskådningen. När åter en allmän mening uppstår, att man i detta avseende gått för långt och att det fordras någon samhällelig omtanke lagd igen över jorden, då återställer en sådan mening genom sin vilja åtskilliga av de gamla lagarna, men förbättrade, rättade och kompletterade efter den nya tidens behov och föreställningssätt. En historisk utvecklingsprocess skapade exempelvis feodalväsendet i Frankrike. När detta nått sin blomning och råkat in i sitt ofantliga förfall, kom en mäktig ny flodvåg i åskådningssättet, framkallad av nya behov och erfarenheter. Denna folkmening lät sin nationalförsamling natten till den 5 augusti 1789 i ett slag upphäva de gamla författningarnas feodalbyggnad. Genom denna lagstiftning såsom verktyg skapade det franska folkets nya åskådningssätt det stora småbondestånd, som är grunden för det nutida Frankrikes rikedom.

Det är således jämväl riktigt, att det bästa samhällskicket är det, där några lagar icke behövas, därför att den allmänna upplysningen och karaktärsdaningen garantera åt människorna den erforderliga självbestämningen och därpå grundade utkomst. Men vi äro icke där ännu. Självansvaret saknas och pendelrörelserna komma därför i utvecklingen. De komma med sina överraskningar över befolkningen eller vissa klasser av en befolkning, som står vanmäktig utan möjlighet till skydd i egen kraft och andras hänsyn. Då måste, enligt historiens oavslåtliga vittnesbörd, representanten för det allmänna bästa, statsmakten, ingripa med skyddslagar så ofullkomliga de än alltid bliva, ofullkomliga därför, att de icke kunna avpassas efter alla livsförhållanden, efter varje individs rätt och behov, därför att de bliva otillräckliga eller gå för långt och skapa en ny ofrihet. Detta ingripande kan äga rum, därför att den stora undre världen fordrar det. Dess uppgift är ingalunda negativ, såsom även emigrationsutredningen på ett ställe antyder. Denna lagstiftning har sin stora andel i skapandet av den nya frihet och de nya rum för människorna, som deras betryck fört fram som ett oavvisligt politiskt krav.

I förevarande spörsmål har den industriella utvecklingen i jordfrågan kommit över landet icke alltid som ett sakta befruktande regn

utan alltför ofta som en stormflod, som träffat stora befolkningslager oförberedda och som på sin väg också sköljer bort gammal kultur och århundradens förutseende. Är det nu riktigt, att samhället lägger armarna i kors inför denna företeelse? Är det icke här åtskilligt som behöver skyddas för tillfället och har industrin icke den största fördel av att befrias från att onödigtvis behöva vara med och utså den olust och det missnöje, som måste följa med en sådan utveckling. Statsmakterna ha redan svarat ja på dessa spörsmål många gånger.

Uti emigrationsutredningen medgives, att den ifrågavarande utvecklingen kan vara behöflig. Den fastslår, att vår ekonomiska lagstiftning och statsförvaltning visat brist på omtanke och förutseende. Den betonar, vilket är en lättnad att en gång få höra erkänt, vår formalistiska rättskipnings ofantliga oförmåga att bemästra detta kaos av en ny värld. Den underkänner den industriella läran, att skogsregionerna öfver den s. k. marina gränsen ej skulle vara lämpade till jordbruksland och därför borde bliva industriens egendom helt och hållet. Men utredningen kommer i alla fall till det resultat, att »målet är väl att jordbruk och industri kunde utveckla sig vid varandras sida ungefär såsom doktor Kempe framställt det». Därmed menar den väl och tror på ett ideellt resultat ensamt på dessa vägar. Men den undersöker ej, huru det i verkligheten ställer sig. Den lägger största vikten vid den av industrins målsmän företrädesvis representerade uppfattningen samt vid den ekonomiska skapareglädjen i de stora företagen, allt saker som man skulle gärna förbise i Sverige, ja, motverka på många sätt i olikhet med vad som utmärkte amerikanarne, engelsmännen och nutidens tyskar. Svenskarne skulle icke ha den skyldiga respekten för det ekonomiska arbetet i dess helhet varken när det sker med hand eller huvud. Detta är emigrationsutredningens slutord i norrlandsfrågan.

Men är nu detta verkligen riktigt såsom allmänt omdöme? Visserligen berömma vi det utländska ekonomiska arbetet, men utlänningarna å sin sida berömma i hög grad de svenska ekonomiska strävandena. Vanligt är att det som ses på avstånd utan personliga intressen avtecknar sig i stora konturer. I det som man själf står, fördunklas dessa drag av det personliga, av allt detta som rör sig bakom det hela utav vänskap, avund, illvilja, räddhåga och hela det tillfälliga politiska livets förnedring. Det ekonomiska arbetet i Sverige följer nog skäligen med sin tid, därpå utgör den stora industriella omvandlingen och samfärdsmedlens oerhörda utveckling ett avgörande bevis. Man kan icke gärna begära, att i ett avlägsset land med stora vildmarker ännu och en fåtalig befolkning det ekonomiska arbetet skall hinna så fort och antaga sådana

proportioner som i centrala länder med en myckenhet innevånare, gamla industriella traditioner och ett gynnsammare klimat. Det är möjligt, att man kan utleta en del egenskaper, som det svenska folket saknar till skillnad från andra. Men det har säkerligen goda anlag och egenskaper, som många nationaliteter ej äga, och då väger detta upp det andra.

Är det även närmare besett så, att det är de ekonomiska synpunkterna som för närvarande äro för litet beaktade och uppskattade? Nog förefaller det och erkännes allmänt, att det är dessa som sitta i hög-sätena och regera allt och alla, ehuru det visserligen kunde ske på ett bättre sätt, det är visst och sant. Den förra meiningen är väl snarare ett bevis för hur fången man är av sin egen tid genom att aldrig få nog av just dess utpräglade skaplynnne. Det som behöver något plats just nu, ett litet auspräklöst skydd till en början åtminstone inför denna febrila skaparlust av ekonomiska värden, är väl det rent mänskliga, intellektet, det individuella hos den stora massan människor, som icke kan höja sig över denna flodvåg och bli dess ledare utan förvandlas till dess viljelösa verktyg. I en sådan hänsyn ligger också ekonomisk företänksamhet i det lilla, som kanske, när allt kommer omkring, är lika viktigt att tillvarataga som de stora företagen och bör få någon plats vid sidan av dem. Det är, för att hålla sig till jorden, en affärsfråga också, att den lilla bonden är en fri man bland fria kamrater och därigenom får den ekonomiska skaparglädjen i sitt arbete såsom odlare. Det är av vikt, att även den förbisedde torparen och bolagsarrendatorn får någon trygghet i sin besittning och någon visshet om att frukterna av en nedlagd flit och omtanke tillfalla honom och icke kunna honom godtycklig fräntagas. Det är en ekonomisk angelägenhet, att de tegar, som odlarens spade under århundraden bragt i kultur, ej läggas ut till skog och snår igen av en tillfällig tidsströmning, som ej är beredd att på annat sätt giva ett tillräckligt bröd åt alla landets barn. Ja, än mer, en praktisk affärsinsikt lär oss, att det vore gagneligt för folket om även den jord, som med fördel kan odlas och nu ej ger mer än en bråkdel av sin tillbörliga avkastning, en gång även den fick föda sin man.

En företagsamhet, som ej kan få ekonomisk skaparglädje utan att förbise allt detta, måste dock till sist få ett dåligt samvete, som slutligen förstör en så ytlig glättighet. Nej, det är nog så, att vi måste utgå från livet sådant det är i alla sina yttringar, måste förstå dem alla och sammansmälta deras berättigade krav. Det är endast genom alla berättigade intressens harmoni och lojala hänsyn till varandra som

vart och ett av dem kan vinna den verkliga trevnaden och skapar-glädjen. Lösningarne komma aldrig. Men genom bidrag med god vilja från olika livsvärden kan det komma fram något, som påminner om desamma.

Jordfrågan och världskriget.

Det har framkommit en ny talande anledning till att just nu icke underlåta att ägna jordfrågan en vidsyntare och enhetligare uppmärksamhet. Efter en sådan tilldragelse som världskriget måste det inträffa eller kan åtminstone med sannolikhet förutses, att företagsamheten för någon tid ökas ofantligt och efterfrågan särskilt efter jord och dess produkter kommer att på ett ofta kanske överväldigande sätt göra sig gällande. Man kan då förstå vilka nya utsikter för spekulatören yppa sig för att tillgodogöra sig den väsentligaste avkomsten av detta uppsving samt lämna stora lager av befolkningen lika fattiga kanske ännu fattigare än förut. Det vore därför en värdig gärning från det allmännas sida att i god tid ingripa med förutseende statsåtgärder för att den eventuella stora stegringen av jordräntan ej måtte leda till en sådan katastrof, nästan lika förödande som själva kriget, utan i stället ökade möjligheter beredas för alla att få sin behöriga andel ur jorden på ett behörigt sätt. Till belysning av detta ämne må här exempelvis åberopas två varnande röster, som i detta avseende låtit sig höra från politiskt vitt skilda håll.

Sålunda har mången svensk läsare måhända lagt märke till en artikel om användning av eventuell krigsskadeersättning, som förekom sistlidne oktober i en veckotidskrift för tysk världs- och kolonialpolitik kallad »det större Tyskland». Författaren, som skrivit under intrycket av de första tysk-österrikiska segrarna, erinrar att frågan om en ny uppdelning av världen samt krigsskadeersättningens storlek vore föremål för livligt övervägande i den privata diskussionen. Detta vore också berättigat, menar författaren. När tiden för de offentliga avgörandena komme, måste nämligen en folkmening hava bildat sig, till vilken regeringen kunde taga hänsyn och på vilken den kunde stödja sig. Författaren hänvisar därefter på, att en del av krigsskadeersättningen borde användas för att lösa en uppgift som hitintills blivit olöst huvudsakligen av brist på penningar samt yttrar härom bland annat:

»Den obemedlade klassens bostads- och jordbruksfråga är en av de mest brännande sociala frågor i stad och på land. I Stor-Berlin bo över 500,000 män-

niskor i överbefolkade bostäder d. v. s. i bostäder med blott en eldstad och mer än 5 invånare i varje. Eländet och vedervärdigheten iorstädernas bakgårdar är bekant. Lekplatser för ungdomen och viloställen för de gamla felas och kunna trots allvarliga bemödanden blott i ringa mån förökas i brist på pengar. Skola vi nu föra våra krigare, som räddat fäderneslandet, åter in i detta elände, varest de måste betala en tredjedel av sina inkomster för sollösa överfyllda bostäder, varest familjelivet lider av inhysesystemet, som är oundgängligt för ett arbetarehushåll? Kunna vi icke befara att avhållsamheten från alkohol, som på ett så utmärkt sätt inverkat på militärtjänsten, åter skall gå förlorad därigenom att familjefäder och inhysingar bliva utträngda från sina otrevliga trånga bostäder ut till utskänkingslokalerna».

Författaren framhåller härefter att den starka tillgivenheten för det tyska fäderneslandet, som även de besittningslösa lagt i dagen, icke finge gå förlorad, utan deras kärlek till fäderneslandet måste upprätthållas. Detta kunde dock icke ske på annat sätt än att även denna klass åter beredes de materiella förutsättningarna för ett sunt familjeliv, som hittills förhindrats genom orostädernas osunda utveckling. Visserligen komme nog de besittningslösa att såsom lön för sin offervillighet kräva utvidgning av sina politiska rättigheter och säkerligen skulle man här icke finna någon lösning, som tillfredsställde proletariats vittgående fordringar. Därför vore det så mycket viktigare att åtminstone de besittningslösa klassernas materiella livsvillkor förbättrades genom förbättring av deras bostadsförhållanden. Härefter yttrades följande:

»Denna uppgifts lösning är väsentligen en penningfråga, i synnerhet beroende på statens och kommunernas tillgångar. De erforderliga medlen kunna nu uppnås genom krigsskadeersättningen och stå till förfogande utan att behöva undandragas andra ekonomiska uppgifter. Ett sådant tillfälle skall inom överskådlig tid icke vidare erbjuda sig. Byggnadsföreningars och liknande allmännyttiga företags självverksamhet med stöd av allmänna medel räcker icke till när det gäller avlösning av miljonvärden i jorden. Därtill erfordras mäktigare utvägar och dessutom fordras statens auktoritet för denna uppgifts genomförande. Endast staten kan genom att hålla jordlösen nere vid dess förra värde förhindra det jordocker, som enligt all erfarenhet plägar sättas igång efter segerrika krig i förväntan på ett stort ekonomiskt uppsving.

Denna spekulation i jorden är den största fara för hela folket, icke blott för de besittningslösa. Den faran hotar att det arbetande tyska folket går förlustigt den ökade avkastningen av det nya ekonomiska uppsvinget genom stegring av hyror, av kolpris och överhuvud av jordens alster till fördel för jordrantan. Detta leder till en stegring av arbetslönerna utan att stegringen kommer arbetarna till godo och slutligen ökas produktionskostnaderna på våra för världsmarknaden avsedda varor, så att det försvåras eller till och med omöjliggöres för industri och handel att återvinna de förlorade avsättningsmöjligheterna i utlandet. Därföre är nedläggande av kapital i syfte att hålla grundrantan nere icke blott en välgärning för de besittningslösa utan ett vinstgivande företag för hela folkhushållningen. Utan sådana mått och steg skall en stor del av den förmögenhet, som genom krigsskadeersättningen kommer in i landet, åter liksom efter 1870 tillfalla grundränteinnehavarna såsom arbetsvinst samt skapa ett högre samhällslager av lättjefullt rikemansfolk med alla de sedliga och kulturella brister, som vi känna från det förra

århundradets sista årtionden. Just denna överklass och dess antisociala sinnelag hava vi dock att tacka för storstädernas olyckliga utveckling, i vilka inom vissa stadsdelar de besittningslösa klasserna äro sammanträngda i hyreskaserner med bakgårdar under det i andra stadsdelar den rikedom gör sig bred, som till en del har för sina rikedomar att tacka den utsugning av jorden, under vilken de besittningslösa lida.

Möjligheten att använda den återuppväckta folkhushållningens överskott till jordspekulation ökas ytterligare genom den nuvarande penningförvaltningen, i det att även de små spararnes penningar uppsugas av depositions- och sparkassorna och av bankerna i stor utsträckning nedläggas i jordvärden. Hopsamlandet av de minsta kapitalen i bankerna från näringslivets utgrenade kanaler är i och för sig förmånligt i många hänseenden. Men tyvärr möjliggör detta en så omfattande jordspekulation genom bankerna, som enskilda privatkapitalister knappast kunna åstadkomma. Nästan alla Berlins större banker hava inlåtit sig i jordspekulation och besitta medelbart eller omedelbart nästan hela tomtmarken omkring Berlin. En enda större bank har förr av praktiska hänsyn avhållit sig från jordspekulation, men har nu satt sig i god beredskap för att vid gynnsamt tillfälle taga del däri. Detta är också alltför lockande för bankerna, då de genom att nedlägga depositions- och sparkassepenningar i jord förvärva möjlighet till dubbel vinst närmast till följd av den ringa räntefot, som de betala, och därefter ur spekulationsvinsten på jorden, vilken som bekant möjliggjorde för några av bankernas jordbolag att under en lång följd av år utbetala mer än 40 procents dividend. Denna utsugning av folket måste omsider förebyggas genom statens ingripande på så sätt att en del av de väntade miljarderna användas till att förhindra jordspekulationen. Det är icke nog med att genom krigsskadeersättningen åter väcka liv i näringslivet utan det måste tillses att dess avkastning tillfaller alla producerande klasser och icke uppätas av grundräntan.»

Författaren inlåter sig härefter på några erinringar om, hur denna statsverksamhet skall sättas i verket och kommer till det resultatet, att kommunerna under statens uppsikt böra närmast lägga hand vid den samma. Framställningen om krigsskadeersättningen är ju synnerligen chauvinistisk och man får väl hoppas, att de besittningslösa i Tyskland avböja ett erbjudande, som skulle alldeles förgöra deras gamla lösen: proletärer i alla länder, förenen eder. Men framställningen i vad den avser jordräntan och jordockret visar, hur krigets rysligheter kunnat i åtskilligt öppna ögonen även inom högkonservativt håll.

Enahanda, ehuru vida mera vidsynt och rättvis, uppfattning om nödvändigheten av uppmärksamhetens inriktande på jordspekulationen efter kriget har nyligen tillställts bland andra undertecknad från Förbundet för rättsdemokrati genom redaktören för dess tidskrift Rättsstaten, Johan Hansson. Förbundet har önskat att dess nedanstående tankar i ämnet måtte framföras i riksdagen genom en motion utmynnande i en direkt hemställan på sätt förbundet ifrågasatt. Då tid ej

ypplats att överväga ett sådant förslag tillåter jag mig att på detta sätt bringa den aktuella framställningen till beaktande, helst den insats i jordfrågan, som därigenom fram bäres, tillika sätter denna fråga i samband med det likaledes aktuella spörsmålet om tullsystemets avskaffande.

Uti den ifrågavarande uppsatsen yttras under rubriken »Om åtgärder mot den efter kriget inträdande spekulationen» följande:

»Erfarenheten ger vid handen, att under stora krig de ekonomiska förhållandena, icke blott i de krigförande länderna utan ock i alla dem som stå i förbindelse med dessa, förryckas på samma sätt som under en vanlig ekonomisk kris. Så kallade dåliga tider inträda. Aldrig har väl dock denna företeelse gjort sig mera kännbart gällande än under detta det största av alla krig, som hittills förts. Och aldrig förr ha de ekonomiska verkningarna fortplantat sig så vitt och så djupt som under detta krig, vilket har sin naturliga förklaring däri, att världshushållningen aldrig nått en så hög utvecklingsgrad som nu skett.

Under krigstillståndet förlamas näringslivet; folk gömmer undan sina pengar — penningknapphet uppstår, man inskränker sina utgifter till det nödvändigaste, alla planer på nyanläggningar och nyanskaffningar som annars vore nödvändiga uppskjutas. Det blir en allmän stagnation och tillbakagång. Detta blir så mycket kännbarare om, såsom nu här i landet, den känslan allmänt gripit omkring sig bland näringsidkare och finansmän, att vi själva löpa stor fara för att inblandas i kriget och drabbas av dess mångahanda olyckor.

När fred avslutats och sinnena åter kommit i jämvikt, ändras allt detta mycket hastigt. Då skall allt det som nedtrampats, förstörts och förbränts förnyas, broar byggas, hus timras o. s. v. i det oändliga. De under kriget återhållna nu lössläppta krafterna ha framför sig ett större verksamhetsfält än någonsin. Pengar skola på nytt komma i rörelse, arbetslösheten avta och ett allmänt uppsving inträda.

Så var det efter 1870 års krig, efter det spansk-amerikanska kriget, syd-afrikanska, rysk-japanska, allt naturligtvis i mycket mindre skala än som kan väntas efter världskrigets slut.

Men detta uppsving bär i sig frön till sitt eget slut. Det är *spekulationen*, som yttrar sig däri att improduktivt verksamma personer söka tillgodogöra sig största möjliga vinster på det produktiva arbetets bekostnad. Alla värden, särskilt alla monopolvärden, skruvas upp till det yttersta, tills de som skola betala, vanligen de produktivt verksamma, börja fatta misstro till situationen och säga stopp. Då inträffar fallissemang slag i slag och en ny krisperiod har inletts.

Alla torde vara eniga om att ju mer dessa faror, som jobberiet i dess olika former innebär, kunna begränsas, ju bättre för samhället och för det arbetande folket. Lagstiftningen har här en stor uppgift. Egentligen är det denna som bär skulden till det mesta av de missförhållanden, som det här är fråga om. Ty de viktigaste monopolen äro i själva verket privilegier, som skapats av en orättfärdig lagstiftning. De förnämsta av dessa privilegier äro *den privata jordrättesbesittningen* och *tullbeskattningen*. Till jordrättan hör icke blott eller ens förnämligast åkerjordens jordränta utan även vattenkraftens, skogsmarkens, mineralfältens och tomtmarkernas jordränta. Det är på dessa värden, frambragta av det omgivande sam-

hället, som spekulationen mest lever. Atskilliga av de ledande spekulationspapperen på börsen representera faktiskt verklig eller inbillad jordränta.

I dessa trustsammanslutningens dagar spela emellertid även tullprivilegierna en mycket viktig roll. Tullarna äro till för att begränsa det fria varuutbytet, att med andra ord inskränka konkurrensen. De utgöra därför en stående maning till gamla konkurrenter inom tullområdet att genom samförstånd utnyttja tullarnas chanser till högre priser och därmed följande större nettovinster. Denna maning har, som bekant, under senare åren följts i stor utsträckning så planmässigt och målmedvetet att numera nästan all industri behärskas av truster och priskonventioner. Detta åter höjer aktiernas värde, förvandlar dessa till spekulationspapper. I handeln med dessa bindes mycken intelligens och kapital som kunde användas bättre.

Är det riktigt att de värsta formerna av för samhället skadlig spekulatioon äro baserade på privilegier som lagstiftningen skapat, då är också uppgiften klar; det gäller att så mycket som möjligt återställa rättvisan genom att begränsa privilegierna. Och just nu, före det kommande uppsvinget, är det nödvändigt att vidtaga åtgärder härför.

Jordräntan är en samhällig produkt, som rätteligen tillhör samhället. Det är blott klokt och rimligt, att samhället efter hand gör anspråk på sin rätt. Vi skulle komma ett steg framåt mot sunda förhållanden om vi började med att införa en avgift av $\frac{1}{2}$ procent å den i jordvärdena kapitaliserade jordräntan.

Meningarna äro ju mycket delade om hur högt jordvärdet i Sverige kan uppskattas. Men om man stannar vid så lågt belopp, som det på basis av provtaxeringarna anslagits i Danmark, nämligen 3 miljarder så skulle $\frac{1}{2}$ procent härå årligen inbringa 15 miljoner kronor. Denna summa skulle mer än räcka för en nedskrivning av tullarna över hela linjen med 25 procent. Tullskatterna inbringa ju nu inemot 60 å 65 miljoner kronor. Denna tullsänkning skulle dock icke medföra tillnärmelsevis samma minskning i statens tullinkomster. De minskade tullarna skulle betydligt öka handelsomsättningen och därigenom även statsinkomsterna. Möjligt är att ingen väsentlig minskning av statens inkomster genom en tullsänkning skulle inträda.

Genom denna åtgärd hade vi emellertid uppnått att något begränsa all spekulatioon i såväl jordränta som tullskydd. Men vi hade samtidigt förbättrat villkoren för det arbetande folket, minskat dess levnadskostnader genom lägre tullskatter och ökat dess utkomstmöjligheter genom det underlättade tillträde till jord som jordränteavgiften skulle medföra.

Man har i nyare länder med stark immigration och där utkomstmöjligheterna dock äro större än i äldre, förstått att tillgripa dessa reformer, hur mycket angelägnare är det då icke att vi i ett land som vårt med dess begränsade utkomstmöjligheter och en stark emigration utnyttja de möjligheter till förvärv som begränsningen av jordavspärrningen innebär. Tullsänkningen och jordränteavgiften komplettera också varandra. Om tullsänkning i vissa fall skulle medföra någon rubbning i driften, så att tillfällig arbetslöshet kunde tänkas inträda, så komme detta att kompenseras av de nya utkomstmöjligheter som jordreformen skapar. Därför bör tullsänkningen icke sammankopplas med nya socialpolitiskt verkninglösa skatter utan just med en sådan skatteform, som tillika i sig innebär en social och ekonomisk reform.

Bäst vore om detta reformarbete kunde föregås av en allmän, möjligast rationellt utförd taxering av landets jordvärden. Men det är icke nödvändigt för att åstadkomma en början. Särskiljning av byggnad och tomt sker redan vid taxering i städerna; deklaraionsplikt känna vi till förut och den kan tillämpas även här. Om varje större jordägare förpliktas att deklarerat det jordvärde han besitter, så torde de existerande taxeringsmyndigheterna kunna sköta om resten. Jordvärdet på de små egendomarna kan bestämmas efter det värde som uppgivits och fastställts för närliggande större jordområden. På detta sätt skulle man i varje fall icke löpa någon fara för att de smärre jordägarna bleve för högt taxerade.

Invändningar om obefogat intrång på hävdvunnen äganderätt komma visserligen att göras. Men det borde knappast ske av samma personer som varit med om att genomföra tobaksmonopol, då man i ett slag upphävde rätten att idka en hittills lovlig näring och tämligen godtyckligt bestämde ersättningen, så att somliga alldeles blevo utan samt lika godtyckligt reducerade den övliga rabatten för tobakshandlarna från 30 till 15 procent, därigenom bringande en mängd oskyldiga medborgare i stort trångmål.

Kan detta göras utan att staten har annan rätt än den som makten ger blott för att skaffa ökade inkomster, hur mycket lättare bör då icke ett ingrepp kunna göras, när staten har den moraliska rätten på sin sida, såsom fallet är, när den söker minska skadlig och produktionshämmande spekulation i samhällets egna värden och öka utkomstmöjligheterna inom det egna landet för dem som nu känna sig hem- och jordlösa.

En motion borde utmynna i det yrkandet, att riksdagen begär av Kungl. Maj:t framläggande av förslag inför nästa riksdag om införande av $\frac{1}{2}$ procent jordvärdeavgift väsentligen baserad på självdeklaration från de större jordägarnas sida och i samband därmed en minskning av tullarna med 25 procent.»

Av ovan intagna två uttalanden finner man, att tvenne olika utvägar anvisats. Det tyska inlägget förordar statsinköp av jord till de pris som gällde före kriget. Detta förslag kan sägas vara liktydigt med ett förordande av expropriationsrätt, som tillika bestämmer jordlösen efter vissa skäligen prissättningar. Det svenska uppslaget åter har företrädesvis framfört jordvärde-reformen såsom den bästa utvägen. Dess verkningar skilja sig från expropriationen så tillvida att expropriation skulle få äga rum, men jordvärdet åtminstone till någon del indragas till staten, som därmed bereder befolkningen lindring i sina utgifter på annat sätt, på samma gång man antager att tillgången till jord för bostads- och jordbruksändamål skulle på detta sätt ökas. Båda dessa utvägar äro desamma som i svenska jordpolitiken närmast pläga anvisas för att bereda befolkningen jord på rimliga villkor. Givetvis är det åtskilligt annat, som bör och kan göras för att jordens utnyttjande på ett allmännyttigt sätt ej skall äventyras ytterligare genom den stora krisen.

Man kan möjligen ifrågasätta, huruvida världskrigets avslutning

skall inverka till en stegring av jordvärdena icke blott inom de krigförande länderna utan ock hos deras neutrala grannar. Det är kanske sannolikt, att värdestegringen blir större på de förra ställena. Men det lider väl intet tvivel, att en dylik ekonomisk utveckling vid tiden för fredsslutet i ännu högre grad än förut skall komma över de neutrala länderna. Åtminstone föreligga för Sveriges del stora sannolikheter därför. Detta är som sagt en ytterligare befallande anledning för de svenska statsmakterna att uppvakna ur sin yrvakenhet på detta försummade område. Vi äro redan delaktiga i världskriget med vårt åskådningssätt, våra institutioner och vår ekonomi. Skall det för en väckelse nödvändigtvis krävas också vårt blod?

På grund av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte överväga

1:o huruvida ej omsider arbetet för jordfrågans lösning bör enhetligt planläggas samt därigenom frågan mera än som skett målmedvetet föras fram såsom en bland de främsta på statsmakternas dagordning;

2:o vilka skyndsamma åtgärder särskilt kunna vidtagas för att förekomma mödolos och samhällsskadlig spekulation i jordvärdestegringar efter världskrigets avslutande.

Stockholm den 5 februari 1915.

Carl Lindhagen.

I förestående yrkanden instämma:

Ivar Vennerström.

Ernst Hage.

C. O. Johansson.

Z. Höglund.

Christian Ericson.

Magnus Bengtsson.

C. Winberg.

Nils Olsson.

Sven Linders.

O. V. Stenudd.

W. K. Skareen.

C. A. Svensson.

Verner Hedlund.

K. Lundberg.

C. G. Lindstam.

E. A. Leksell.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid
Uppvaknandet i jordfrågan	1
Jordfrågans mångfald	4
Agrarpolitiken och den sociala jordfrågan	4
Kommittéer tillsatta av regeringen	5
Partiprogrammen i jordfrågan	14
högern	14
liberalerna	15
socialdemokraterna	16
förbundet för rättsdemokrati (svenska georgisterna)	22
Förslag till lösningar	26
Emigrationsutredningen och jordfrågan	27
Frans Kempes förslag	35
V. T. Vallbergs förslag	40
Albert Lindhagens förslag	43
Enhet i mångfalden	46
Förutsättningslöst bedömande	46
Några riktlinjer	48
Intressenas harmoni	53
Jordfrågan och världskriget	57
Yrkanden	63